

996 онд Их Хятаны Шэнцзун хаанаас Гуулин улсын Сөнжон ванд илгээсэн Навчит өргөмжлөл

Б.Сумьяабаатар (Монгол)

01. "Хятан *kučea*" гэдэг нэр «Вэй улсын бичигт»(魏書 *Wèi-shū*, 위서, Вэйшу) 479 оноос эхлэн гардаг (И.Бичурин «Записки о Монголии» 2-р боть. 1828 он. 85-р тал) ба Солонгос түүхийн сурвалж болох Силла-гийн Уг тэмдэглэлд (新羅本紀. 신라 본기. 제 五. 1958. 115-р тал) буй. Эртний солонгос буюу нангиадаар 契丹 гэж бичнэ. Орчин цагт солонгосоор "거란 Керань" гэж хэлэлцдэг боловч, эхний 契 ийг 거 гэсэн дуудлагаар эрээд ханз нь олдохгүй. 契 ийн солонгос дуудлага *кял, кье, кил* гэсэн дөрвөн янз. *кял* ба *кье*—гээр хайвал ханз нь олдоно. Мөн, 丹 ийн солонгос дуудлага ч "란", {원음(原音); 단, 란} 단 гэсэн хоёр өөр. Нангиад дуудлага нь *xiè-dān*. Хятаныг монгол, орос, бусад улсад нэрлэх нь нангиад дуудлагад ойролцоо. Гэвч энэ бол үгийн гаралтай холбоогүй.

Хятаныг монгол дээдсийн нэг, хятан хэлийг өвөг монгол хэлнээ ойролцоо хэмээдэг нь, нангиад галигаар бидний үед уламлан ирсэн нэлээн хэдэн хятан үгийг судлан шинжилсэн дэлхийн олон эрдэмтний санал. Хятанчууд 995 онд "Бага бичиг" зохиосноо тунхагласан. Гуулин улс 995 онд хятан хэл сургахаар Хятанд арван хүүхэд илгээсэн гэсэн түүхэн тэмдэглэл байдаг. Энэ нь, гадаад оюутан монголд ирж суралцсаны 1000 гаруй жилийн эхэн түүхийг бидэнд өгүүлж байгаа хэрэг бөгөөд, мөхөс хүн олж, анх дэлхийн монгол судлалын гүйлгээнд оруулж, "Монгол солонгос туургатны угсаа гарал, хэлний холбооны асуудалд" гэдэг зохиолынхоо (УБ.1975 он) 11-р талд эхийн хамт хэвлүүлснээс хойш олон хүн эш татаж, түүнээс улбаалан Монгол Солонгосын соёлын харилцааны 1000 жилийн ойг 1995 онд тэмдэглэж, Монголд эрдэмшинжилгээний хурал хийж, Солонгост томоохон эмхтгэл гарсан. Сөүл хотноо хятаны бага бичиг бүхүй толь хадгалагдан байгааг тэд оюутан аваачсан зүйл байж ч магадгүй, доор өгүүлэх 996 оны "Навчит өргөмжлөл" өөс авхуулан, Гуулин улсад илгээсэн олон тооны хятан бичгүүд тэрхүү бага "Бага бичиг" ээр бичиж илгээсэн ч байж болох, уг хятан эх нь гарч ирвэл, шинжлэх ухаанд туйлаас ховор чухаг олдвор болохыг санагалзан, хятанаас Гуулин улсад илгээсэн бичгүүдийг монгол хэлнээ орчуулан нийтийн хүртээл болгож буйн түрүүч нь энэ.

02. Хятанчууд улсынхаа нэрийг 907 онд "Тай-янь Хятан" (В.Васильев. «История и древности восточной части Средней Азии. 7-р тал); 913 онд "Хятан" (Х.Пэрлээ. «Хятан нар, тэдний монголчуудтай холбогдсон нь» 1959.36-р тал); 937 онд "Дай Ляо"; 983 онд "Дай Хятан"; 1066 онд "Дай Ляо" гэж нэрлэх болсон тухай түүх сударт тэмдэглэсэн байдаг. Хэрхэн ямар учраас улсынхаа нэрийг тийнхүү олон дахин өөрчлөх болсон, ямар удам угсааны хаан ширээнд суухаараа улсынхаа нэрийг "Хятан" гээд, ямар нь "Ляо" гээд байсан зэргийг нэхэн судлах бас сонин байна.

Хятан хаадад "багын буюу хятан нэр", "цээр нэр", "сүмийн цол", "нэхэж өгсөн нэр" гэж байсан. Тухайлбал, Дашэн хуанди (Тяньхуан ван, хатан нь Шулюй, багын нэр нь Абаоци, цээр нэр нь И,

сүмийн цол нь Тайцзу, ширээнд суусан он – 916-926.7)

Сышэн хуанди (Тайцзу-гийн 2-р хөвүүн, хатан нь Сяо, цээр нэр нь Дэгуан,
сүмийн цол нь Тайцзун, ширээнд суусан он – 926.9-947.4)

Тяньшоу хуанди (Тайцзу-гийн ач, Дуньдань вангийн хөвүүн, хатан нь Чжэнь, багын нэр нь
Ююй, цээр нэр нь Юань, сүмийн цол нь Шицзун, ширээнд суусан он – 947.5-950)

Тяньшунь хуанди (Тайцзунгийн ахмад хөвүүн, хатан нь Сяо, багын нэр нь Шулюй,
цээр нэр нь Цзинь, сүмийн цол нь Муцзун, ширээнд суусан он – 950-968)

Сяочэн хуанди (Шицзунгийн хөвүүн, хатан нь Сяо=Чэнтянь, цээр нэр нь Минци=Сянь,
сүмийн цол нь Цзинцзун, ширээнд суусан он – 968-982)

Тяньфу хуанди (Шицзунгийн ахмад хөвүүн, хатан нь Сяо, цээр нэр нь Лунсюй, сүмийн цол нь Шэнцзун, ширээнд суусан он – 982-1031.6)
 Вэньчэн хуанди (Шэнцзунгийн 8-р хөвүүн, хатан нь Сяо, багын нэр нь Мубугу, цээр нэр нь Цзунчжэнь, сүмийн цол нь Синцзун, ширээнд суусан он – 1031-1055.8)
 Тяньфу хуанди (Синцзунгийн хөвүүн, хатан нь Сяо= Сюань-И, цээр нэр нь Хунци, сүмийн цол нь Даоцзун, ширээнд суусан он – 1055-1100.7)
 Тяньцзо (Даоцзунгийн ач, Юаньцзигийн хөвүүн, цээр нэр нь Яньси, ширээнд суусан он – 1100-1124)

1122 оноос Дай Ляо улс Хойд, Өмнөдөд хуваагдсан. Хойдхи нь говиос умард этгээдэд. Тяньцзо – хятан улсын сүүлчийн хаан энд байв. Өмнөдөд Тяньси (Янь ван, Сюайцзун, Чунь) нэгэн он мэдэв.

Хятаны оныг зарим зүйлд ганц нэгэн оноор зөрүүлсэн тал харагдаж байна. Он цагийг зөв тогтоож баримтлах тун чухал тул хятаны оныг жагсаан үзүүлье:

Шэнцэ – 916-920 он; Тяньцзань - 921-926 он; Тяньсянь – 927-936 он; Хуэйтун – 937-948 он;

Тяньлу – 948-950 он; Инли – 951-967 он; Баонин – 968-973 он; Цзяньхэн – 974-982 он;

Тунхэ – 983-1012 он; Кайтай – 1013-1021 он; Тайпин – 1022-1031 он; Цзинфу – 1032-1033 он;

Чжунси – 1033-1055 он; Циннин – 1055-1064 он; Сюань-юн 1065-1094 он;

Шоучан(Шоулун) -1095-1100 он; Цзяньтун – 1101-1110 он; Тяньцин 1111-1120 он; Баода -1121 он; Өмнөд Ляо улсын Тяньси хааны Цзяньфу он 1122 оноос эхлэсэн ба 1122 онд хаан нас барахад хатан хаан нь оноо Дэсин гэж халсан байна.

03. Хятаны Навчит өргөмжлөлийн эртний солонгос орчуулга:

丙申十五年春三月契丹遣翰林學士張幹忠正軍節度使
 蕭熱葛來冊王曰漢重呼韓位列侯王之上周尊能釋世開
 土宇之封除法古爲君推恩及遠惟東溟之外域順北極以
 來王歲月屢遷構航靡倦宜舉眞封之禮用旌內附之誠爰
 採彝章敬敷寵數咨爾高麗國王王治地臨鯉壑勢壓蕃隅
 繼先人之茂勳理君子之舊國文而有禮智以識機能全事
 大之儀盡協酌中之體鳴江西限曾無特險之心鳳展北瞻
 克備以時之貢言念忠敬宜示封崇升一品之貴階正獨坐
 之榮秩仍疏王爵益表國恩冊爾爲開府儀同三司尙書令
 高麗國王於戲海岱之表汝惟獨尊辰卞之區汝惟全有守
 茲富貴戒彼滿盈無庸小人之謀勿替大君之命敬修乃事
 用合朝經俾爾國人同躋壽域永揚休命可不美哉幹等至
 西郊築壇傳冊王備禮受冊大赦

高麗史卷三
四十六

Хятаны Навчит өргөмжлөлийн эртний солонгос орчуулгын эх сийрүүлэг:

Мөр1

Эртний солонгос эх: 丙申十五年春三月契丹遣

Нангиад дуудлага: bǐng-shēn-shí-wú-nián-chūn-sān-yuè-xiè-dān-qiǎn-

Солонгос дуудлага: 병신십오년춘삼월글단(란)견

翰林學士張幹忠正軍節度使
 hàn-lín-xué-shì-zhāng-gàn-zhōng-zhèng,zhēng-jūn-jié,jiē-dù,duó-shǐ,shǐ
 한림학사장간충정군절도사

Мөр2

Эртний солонгос эх: 蕭熱葛來冊王曰漢重

Нангиад дуудлага: xiāo-shú,shóu-gé,gě-lái,lái-cè-wáng,wàng-yuē-hàn-zhòng,chóng-

Солонгос дуудлага: 소숙갈래책왕왈한중

呼韓位列候王之上周
hū-hán-wèi-liè-hòu,hó-wáng,wàn-zhī-shàng,shǎng,shàn-zhōu-
호한위렬후왕지상주

尊熊繹世開
-zūn-néng-yì-shì-kāi-
존능역세계
Мер3

Эртний солонгос эх: 土宇之封朕法古爲君推恩及
Нангиад дуудлага: -tǔ-yǔ-zhī-fēng-zhèn-fǎ,fǎ,fà-gǔ-wéi,wèi-jūn-tuī-ēn-jí-
Солонгос дуудлага: 토우지봉짐법고위군추은급

遠惟東溟之外域順北極以
-yuǎn-wéi-dōng-míng-zhī-wài-yù-shùn-běi,bó,bèi-jí-yǐ-
원유동명지외역순북극이
Мер4

Эртний солонгос эх: 來王歲月屢遷梯航靡倦
Нангиад дуудлага: -lái,lái-wǎng,wǎn-sui-yuè-lǚ-qian-tī-háng-mí,mǐ-juàn-
Солонгос дуудлага: 래왕세월루{누}천제항미권

宜舉眞封之禮用旌內附之誠愛
-yí-jǔ-zhēn-fēng-zhī-lǐ-yòng-jīng-nèi-fù-zhī-chéng-yuán-
의거진봉지례{예}용정내부지성원
Мер5

Эртний солонгос эх: 採彝章敬敷寵數咨爾高麗國
Нангиад дуудлага: cǎi,cài-yì-zhāng-jìng-fū-chǒng-shù,shǔ,shuò-zī-ěr-gāo-lì,lí-guó-
Солонгос дуудлага: 채이장경부총수자이고려국

王王治地臨鯤壑勢壓蕃隅
wáng,wàng-wáng,wàng-zhì-dì,dè,di-lín-tí,tì,shì-hè-shì-yàn-fán,fān-yú
왕왕치지림{임}제학세염번우

Мер6

Эртний солонгос эх: 繼先人之茂勳理君子之舊國文而有
Нангиад дуудлага: jì-xiān-rén-zhī-mào-xūn-lǐ-jūn-zǐ,zi-zhī-jiù-guó-wén-ér-yǒu,yòu-
Солонгос дуудлага: 계선인지무훈리군자지구국문이유

禮智以識機能全事
-lǐ-zhì-yǐ-shí,zhì-jī-néng-quán-shì
례{예}지이식기능전사

Мер7

Эртний солонгос эх: 大之儀盡協酌中之體鴨江西
Нангиад дуудлага: dà,dài-zhī-yí-jìn,jǐn-xié-zhuó-zhōng,zhōng-zhī-tǐ,tī-yā-jiāng-xī-
Солонгос дуудлага: 대지의진협작중지체{분}압강서

限曾無恃險之心鳳宸北瞻
-xiàn-huì,kuài-wú,mó-shì-xiǎn-zhī-xīn-fèng-yǐ-běi,bó,bèi-zhān
한회무시험지심봉의북첨

Мер8

Эртний солонгос эх: 克備以時之貢言念忠敬宜示

Нангиад дуудлага: kè-bèi-yǐ-shí-zhǐ-gòng-yán-niàn-zhōng-jìng-xuān-shì-

Солонгос дуудлага: кү би ий ши жи гонг эн ням чунг жинг хуан ши

封崇升一品之貴階正獨坐
-fēng-chóng-shēng-yī-pǐn-zhī-guì,guǐ-jiē-zhèng,zhēng-dú-zuò
фунг шунг шунг ил пин жи куй куй жие жинг жинг дунг зуо

Мөр9

Эртний солонгос эх: 之榮秩仍疏王爵益表國恩冊爾

Нангиад дуудлага: zhī-róng-zhì-réng-[*]-wáng,wàng-jué-yì-biǎo-guó-ēn-cè-ěr-

Солонгос дуудлага: жи янж жинг инг со ван жуе йи бяо гуо эн це эр

爲開府儀同三司尚書令
wéi,wèi-kāi-fǔ-yí-tóng,tóng-sān-sī-shàng-shū-ling,lǐng
вей вей кай фу йи тонг тонг сан си шанг шу линг линг
wei,kai,fu,yi,tong,tong-san-si,shang-shu-ling,ling

Мөр10

Эртний солонгос эх: 高麗國王於戲海岱之表汝

Нангиад дуудлага: gāo-lì,lí-guó-wáng,wàng-yú,wú,yū-xì,hǎi-dài-zhī-biǎo-rǔ-

Солонгос дуудлага: го лья{э}күк ванг эр хя хай дай жи бяо рю

惟獨尊辰卞之區汝惟全有守
-wéi-dú-zūn-chén-biàn-zhī-qū,ōu-rǔ-wéi-quán-yǒu,yòu-shǒu
вей дунг зунг чен биан жи ку оу рю вей куан юу юу шюу

Мөр11

Эртний солонгос эх: 茲富貴戒彼滿盈無庸小人

Нангиад дуудлага: zī,cí-fù-guì,guǐ-jiè-bǐ-mǎn-yíng-wú,mó-yōng-xiǎo-rén-

Солонгос дуудлага: жи фу куй куй жие би ман янж му юнж со ин

之謀勿替大君之命敬修乃事
-zhī-móu-wù-tì-dà,dài-jūn-zhī-mìng-jìng-xiū-nǎi-shì
жи мо му чей дай кун жи минг жинг хюу най ши

Мөр12

Эртний солонгос эх: 用合朝經俾爾國人同躋

Нангиад дуудлага: yòng-hé,gé-zhāo,cháo-jīng,jīng-bǐ-ěr-guó-rén-tóng,tóng-jī,jì-

Солонгос дуудлага: юнж хэп жо жинг би эр куо ин тонг тонг жи жи

壽域永揚休命可不美哉幹等至
-shòu-yù-yǒng-yáng-xiū-mìng-kě,kè-bù-měi-zāi-gàn-děng-zhì
шюу юу юнж янж хюу минг кэ кэ бу мей зай ган динг жи

Мөр13

Эртний солонгос эх: 西郊築壇傳冊王備禮受冊大赦

Нангиад дуудлага: xī-jīāo-zhù-tán-chuán,zhuàn-cè-wáng,wàng-bèi-lǐ-shòu-cè-dà,dài-shè

Солонгос дуудлага: си кяо чжун тан чван чэ ван бей ли шюу це дай ше

高麗史卷三. 三一六

04. Хятаны Навчит өргөмжлөлийн эртний солонгос орчуулга нийт289 үгтэй. Ханз үсгийн

УТГЫН ТОЛЬ:

丙 нямнь бинг; 一-чунг 5 хув; [bǐng] нямнь, шиган(十干)ий шеттэй, баму, гунседа

申 ахупца жи жи шин; 田-чунг 5 хув; [shēn] ахупца жи жи, бамуаруонс шунамси, шижакуоронс оху 4 ши,
гердуда, дуйфулиада, малада, жингжиада

十 ял шиг; 十-чунг 2 хув; [shí] ял, ял бун, ял бай

五 дацет о; 二-чунг 4 хув; [wǔ] дацет, бей литум, жейуи(帝位)

年 해 년; 干-총 6 획; [nián] 해, 365 일, 나이, 연령, 새해, 신년
 春 봄 춘; 日-총 9 획; [chūn] 봄, 젊은 때, 남녀(男女)의 정(情), 주로 여자가 남자를 생각하는 정
 三 석 삼; 一-총 3 획; [sān] 석, 셋, 세 번, 거듭, 자주
 月 달 월; 月-총 4 획; [yuè] 달, 달빛, 나달, 광음(光陰)
 契 부족 이름 글(맺을 계, 끊을 걸, 사람 이름 설); 大-총 9 획; [xiè] 부족 이름, 맺다, 끊다, 사람 이름, 인연이나 관계를 짓거나 이루다, 서약, 계약, 맞다, 합치하다, 약속, 언약, 정의, 연분, 맞다, 새기다
 丹 붉을 난{원음(原音); 단, 단}; 丶-총 4 획; [dān] 붉다, 붉게 칠하다, 단사(丹砂)
 遣 보낼 견; 辵-총 14 획; [qiǎn] 보내다, 파견하다, 놓아 주다, 이혼하여 아내를 친정으로 보내다, 풀다, 달래다, 하게 하다, 사역 조동사
 翰 날개 한; 羽-총 16 획; [hàn] 날개, 금계, 머리에 벗 같은 것이 있고 깃은 꿩의 것과 같은 아름다운 새, 빠르게 날다
 林 수풀 립{입}; 木-총 8 획; [lín] 수풀, 숲, 사물이 많이 모이는 곳, 같은 동아리
 學 배울 학; 子-총 16 획; [xué] 배우다, 학문, 학자
 士 선비 사; 士-총 3 획; [shì] 선비, 일을 하다, 일을 처리할 재능이 있는 사람, 출사(出仕) 하여 일을 담당하는 사람
 張 베풀 장; 弓-총 11 획; [zhāng] 베풀다, 매다, 넓히다, 크게 하다
 幹 줄기 간; 干-총 13 획; [gàn] 줄기, 기둥, 몸, 뼈대, 체구
 忠 충성 충; 心-총 8 획; [zhōng] 충성, 진심, 참마음, 진실, 정성을 다하다
 正 바를 정; 止-총 5 획; [zhèng, zhēng] 바르다, 바로잡다, 갖추어지다
 軍 군사 군; 車-총 9 획; [jūn] 군사(軍士), 군사(軍事), 진을 치다, 송대(宋代)의 행정 구획의 이름
 節 마디 절; 竹-총 15 획; [jié, jiē] 마디, 대, 또는 초목의 마디, 뼈의 마디, 사물의 한 단락, 음악의 곡조, 절개, 규칙, 제도
 度 법도 도; 广-총 9 획; [dù, duó] 법도, 제도, 기량, 국량
 使 하여금 사; 人-총 8 획; [shǐ, shì] 하여금, 시키다, 좇다
 蕭 맑은대쭉 소; 艸-총 16 획; [xiāo] 맑은대쭉, 비뚤어지다, 삼가다
 熟 익을 숙; 火-총 15 획; [shú, shóu] 익다, 이루다, 한도에 이르다, 익숙하다, 상세히 생각하다, 자라게 하다, 삶아서 익히다, 무르다, 물러지다
 葛 칩 갈; 艸-총 13 획; [gé, gě] 칩, 덩굴, 갈포(葛布), 거친 베
 來 올 래{내}; 人-총 8 획; [lái, lái] 오다, 장래, 부르다
 冊 책 책; 冂-총 5 획; [cè] 책, 칙서, 피, 권
 王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng, wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자
 曰 가로 왈; 曰-총 4 획; [yuē] 가로되, 말하기를, 이르다, 말하다, 일컫다
 漢 한수 한; 水-총 14 획; [hàn] 한수(漢水), 섬서성(陝西省) 영강현(寧羌縣) 파총산(蟠峯山)에서 발원한 강, 은하수, 사나이
 重 무거운 중; 里-총 9 획; [zhòng, chóng] 무겁다, 무겁게 하다, 무게
 呼 부를 호; 口-총 8 획; [hū] 부르다, 숨을 내쉬다, 호통 치다
 韓 나라 이름 한; 韋-총 17 획; [hán] 나라 이름, 춘추 전국 시대의 제후의 나라, 삼한(三韓), 우물 귀틀, '井'자 모양의 우물 귀틀
 位 자리 위; 人-총 7 획; [wèi] 자리, 자리하다, 품위
 列 줄 렬{열}; 刀-총 6 획; [liè] 주다, 벌이다, 무리에 들어가다, 향렬, 퍼다, 베풀다, 향오
 候 물을 후; 人-총 10 획; [hòu, hóu] 묻다, 시중들다, 기다리다
 王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng, wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 上 위 상; 一-총 3 획; [shàng, shǎng, shàng] 위, 하늘, 임금
 周 두루 주; 口-총 8 획; [zhōu] 두루, 골고루, 고루 미치다, 마음씨나 주의가 두루 미치다, 둘레, 주위
 尊 높을 존; 寸-총 12 획; [zūn] 높다, 높이가 높다, 지위가 높다, 높다, 우러러보다
 能 능할 능; 肉-총 10 획; [néng] 능하다, 잘하다, 보통 정도 이상으로 잘하다, 미치다

繹 풀어낼 역; 糸-총 19 획; [yì] 풀어내다, 다스리다, 찾다, 궁구하다
 世 대 세; 一-총 5 획; [shì] 대(代), 세상, 때
 開 열 개; 門-총 12 획; [kāi] 열다, 열리다, 통하다, 통달하다, 비릇하다, 꽃이 피다, 개간하다, 말하다, 사라지다, 소멸하다, 끊다, 비등(沸騰)하다
 土 흙 토; 土-총 3 획; [tǔ] 흙, 땅, 오행(五行)의 하나
 宇 집 우; 宀-총 6 획; [yǔ] 집, 지붕, 처마
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 封 봉할 봉; 寸-총 9 획; [fēng] 봉하다, 봉지(封地), 복돋우다, 배양하다
 朕 나 짐; 月-총 10 획; [zhèn] 나, 신분의 귀천 없이 일컫는 자칭(自稱), 천자의 자칭(自稱), 조짐
 法 법 법; 水-총 8 획; [fǎ,fá,fà] 법, 예의, 도리, 모범, 모형, 품등(品騰), 본받다, 모범으로 삼아 좇다, 법을 지키다, 법대로 행하다
 古 옛 고; 口-총 5 획; [gǔ] 옛, 예, 오래다, 예스럽다
 爲 할 위; 爪-총 12 획; [wéi,wèi] 하다, 만들다, 베풀다, 간주하다, 인정하다, 되다, 성취하다, 이루다, 바뀌다, 다스리다, 정치를 하다, 병을 고치다, 해설하다, 배우다
 君 임금 군; 口-총 7 획; [jūn] 임금, 주권자, 세자
 推 옮을 추; 手-총 11 획; [tuī] 옮다, 변천하다, 천거하다, 추천하다, 받들다
 恩 은혜 은; 心-총 10 획; [ēn] 은혜, 사랑하다, 예쁘게 여기다, 인정, 동정
 及 미칠 급; 又-총 4 획; [jí] 미치다, 이르다, 미치게 하다, 끼치다, 맞, 와
 遠 멀 원; 辶-총 14 획; [yuǎn] 멀다, 아득하다, 세월이 오래다, 이목이 미치지 못하다, 소원하다, 번거롭다, 넓다, 깊다
 惟 생각할 유; 心-총 11 획; [wéi] 생각하다, 도모하다, 꾀하다, 늘어서다, 벌여 놓다
 東 동녘 동; 木-총 8 획; [dōng] 동녘, 동쪽, 오행(五行)으로 목(木), 사시(四時)로 봄, 오색(五色)으론 청(靑), 동쪽으로 가다, 주인(主人)
 溟 어두울 명; 水-총 13 획; [míng] 어둡다, 바다, 남북의 극(極)
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 外 밖 외; 夕-총 5 획; [wài] 밖, 바깥, 이전, 용의(容儀), 차림
 域 지경 역; 土-총 11 획; [yù] 지경, 땅의 경계, 나라, 국토, 한정된 일정한 곳이나 땅
 順 순할 순; 頁-총 12 획; [shùn] 순하다, 좇다, 도리를 따르다, 거스르지 아니하다, 잇다, 이어받다
 北 북녘 북; 匕-총 5 획; [běi,bó,bèi] 북녘, 북쪽으로 가다, 달아나다, 도망치다
 極 다할 극; 木-총 13 획; [jí] 다하다, 떨어지다, 남아있지 않다, 끝나다, 그만두다, 극, 한계, 전극(電極), 자극(磁極), 끝, 일의 결과, 용마루
 以 써 이; 人-총 5 획; [yǐ] 써, -로써, 부터, -에서, 까닭
 來 올 래{내}; 人-총 8 획; [lái,lài] 오다, 장래, 부르다
 王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng,wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자
 歲 해 세; 止-총 13 획; [suì] 해, 새해, 신념, 시일, 세월, 광음
 月 달 월; 月-총 4 획; [yuè] 달, 달빛, 나달, 광음(光陰)
 屢 창루 {누}; 尸-총 14 획; [lǚ] 창(窓), 광창(光窓), 씨 뿌리는 수레
 遷 옮길 천; 辶-총 16 획; [qiān] 옮기다, 위치를 바꾸어 놓다, 교환하다, 옮다, 오르다, 움직이다, 이동하다, 변하다, 물러나다, 떠나다, 헤어지다, 내몰다, 천도(遷都)
 梯 사다리 제; 木-총 11 획; [tī] 사다리, 사닥다리, 층계, 실마리, 진행의 차례, 기대다, 의지하다
 航 배 항; 舟-총 10 획; [háng] 배, 배다리, 건너다
 靡 쓰러질 미; 非-총 19 획; [mí,mǐ] 쓰러지다, 쏠리다, 복종하다, 연루(連累)되다
 倦 게으를 권; 人-총 10 획; [juàn] 게으르다, 피로하다, 쉬다
 宜 마땅할 의; 宀-총 8 획; [yí] 마땅하다, 마땅히, 마땅히-하여야 한다, 화목하다
 舉 들 거; 手-총 18 획; [jǔ] 들다, 오르다, 움직이다
 眞 참 진; 目-총 10 획; [zhēn] 참, 변하지 아니하다, 생긴 그대로
 封 봉할 봉; 寸-총 9 획; [fēng] 봉하다, 봉지(封地), 복돋우다, 배양하다
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 禮 예도례 {예}; 示-총 18 획; [lǐ] 예도, 예절, 경의를 표하다, 폐백
 用 쓸 용; 用-총 5 획; [yòng] 쓰다, 베풀다, 부리다, 등용하다, 행하다, 다스리다, 들어 주다, 작용, 능력, 용도旌기장; 方-총 11 획; [jīng] 기, 천자(天子)가 사기를 고무할 때 쓰던 기, 절(節), 왕명을 받은 사신에게 신임의 표시로 주던 기, 나타내다, 밝히다
 內 안 내; 入-총 4 획; [nèi] 안, 들다, 들이다, 어머니
 附 붙을 부; 阜-총 8 획; [fù] 붙다, 기대다, 의지하다, 따르다, 친근히 지내다, 가깝다, 관련되다, 모이다,

붙이다, 집착시키다, 부치다, 보내다, 따르게 하다, 더하다, 형벌을 가하다, 합사(合祀)하다
 之 갈 지; ㄴ-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 誠 정성 성; 言-총 14 획; [chéng] 정성, 순수한 마음, 참되게 하다, 삼가다, 공경하다
 爰 이에 원; 爪-총 9 획; [yuán] 이에, 발어사, 여기에서, 이때에, 끝다
 採 कै 채; 手-총 11 획; [cǎi,cài] 캐다, 따다, 문힌 것을 파내다, 가리다, 가려내다
 彝 떳떳할 이; ㄷ-총 18 획; [yì] 떳떳하다, 법, 영구히 변하지 아니하는 도(道), 술병, 종묘에 비치해 두는
 제기의 한 가지
 章 글 장; 立-총 11 획; [zhāng] 글, 문장, 악곡의 절(節), 시문의 절(節)
 敬 공경할 경; 攴-총 13 획; [jìng] 공경하다, 훈계하다, 잡도리하다, 정중하다, 예의가 바르다
 敷 펼 부; 攴-총 15 획; [fū] 퍼다, 공포하다, 진술하다, 나누다, 분할하다, 퍼지다, 널리 흠어지다
 寵 퉁퉁; 宀-총 19 획; [chǒng] 괴다, 사랑하다, 은혜, 첩, 특히 임금의 첩
 數 셀 수; 攴-총 15 획; [shù,shǔ,shuò] 세다, 계산하다, 셈에 넣다, 세어서 말하다, 들어 말하다
 咨 물을 자; 口-총 9 획; [zī] 묻다, 탄식하다, 이, 이것
 爾 너 이; ㄷ-총 14 획; [ěr] 너(汝·女·而), 그(彼), 이(是·此)
 高 높을 고; 高-총 10 획; [gāo] 높다, 높아지다, 뽐내다
 麗 고을 려{여}; 鹿-총 19 획; [lì,lí] 굶다, 우아하다, 짝, 짝짓다, 지나다, 통과하다
 國 나라 국; 口-총 11 획; [guó] 나라, 서울, 나라를 세우다
 王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng,wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자
 王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng,wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자
 治 다스릴 치; 水-총 8 획; [zhì] 다스리다, 관리하다, 바로잡다, 평정하다, 수리하다, 다스려지다,
 다스려지는 일이나 그 상태
 地 땅 지; 土-총 6 획; [dì,dé,dì] 땅, 토지의 신, 처지, 처해 있는 형편
 臨 임할 립{임}; 臣-총 17 획; [lín] 임하다, 보다, 크다, 군림하다, 께 이름, 여럿이 울다, 굽히다
 鯢 메기 제; 魚-총 20 획; [tí,tì,shì] 메기, 큰메기
 壑 골 학; 土-총 17 획; [hè] 골, 산골짜기, 도랑, 개천, 핵자(核字), 성지(聖地)
 勢 기세 세; 力-총 13 획; [shì] 기세, 무리, 인중(人衆), 불알
 厩 조개껍질 옆; 厂-총 19 획; [yàn] 조개껍질
 蕃 우거질 번; 艸-총 16 획; [fán,fān] 우거지다, 분다, 늘다, 많다
 隅 모퉁이 우; 阜-총 12 획; [yú] 모퉁이, 귀퉁이, 구석, 깊은 곳, 언덕, 벼랑
 繼 이을 계; 糸-총 20 획; [jì] 잇다, 계통을 잇다, 이어 나간다, 불러 나간다, 질다, 뒤이음,
 후사(後嗣), 이어
 先 먼저 선; 儿-총 6 획; [xiān] 먼저, 나아가다, 옛날
 人 사람 인; 人-총 2 획; [rén] 사람, 인간, 백성, 남, 타인, 인품, 인격
 之 갈 지; ㄴ-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 茂 우거질 무; 艸-총 9 획; [mào] 우거지다, 무성하다, 가뭇다, 풍족하다, 왕성하다
 勳 공 훈; 力-총 16 획; [xūn] 공
 理 다스릴 리; 玉-총 11 획; [lǐ] 다스리다, 옥을 갈다, 바꾸다, 통하다, 재판하다, 처리하다,
 손질하다, 구별하다, 다스려지다, 길, 사람이 순행(順行)하는 도리
 君 임금 군; 口-총 7 획; [jūn] 임금, 주권자, 세자
 子 아들 자; 子-총 3 획; [zǐ,zì] 아들, 만아들, 자식, 어조사
 之 갈 지; ㄴ-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 舊 예 구; 臼-총 18 획; [jiù] 예, 오래다(久), 오래
 國 나라 국; 口-총 11 획; [guó] 나라, 서울, 나라를 세우다
 文 무늬 문; 文-총 4 획; [wén] 무늬, 채색, 얼룩
 而 말 이을 이; 而-총 6 획; [ér] 말 이음, 순접·역접의 접속사, 구 말에 붙여 어세를 돕는 조사, 너
 有 있을 유; 月-총 6 획; [yǒu,you] 있다, 존재하다, 많다, 넉넉하다, 자재(資財), 소유물(所有物)
 禮 예도 례{예}; 示-총 18 획; [lǐ] 예도, 예절, 경의를 표하다, 폐백
 智 슬기 지; 日-총 12 획; [zhì] 슬기, 지혜, 슬기롭다, 지혜롭다, 꾀, 모략(謀略)
 以 써 이; 人-총 5 획; [yǐ] 써, -로써, 부터, -에서, 까닭
 識 알 식; 言-총 19 획; [shí,zhì] 알다, 판별하다, 인정하다, 자세히하다, 명확히하다, 서로 낮이 익다, 사귀다,
 지혜, 아는 것, 지식
 機 틀 기; 木-총 16 획; [jī] 틀, 기계, 베틀, 용수철
 能 능할 능; 肉-총 10 획; [néng] 능하다, 잘하다, 보통 정도 이상으로 잘하다, 미치다
 全 온전할 전; 入-총 6 획; [quán] 온전하다, 온전하게 하다, 완전히

事 일 사; 亅-총 8 획; [shì] 일, 일삼다, 전념하다, 정치
 大 큰 대; 大-총 3 획; [dà,dài] 크다, 넓다, 두루
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 儀 거동 의; 人-총 15 획; [yí] 거동, 예의, 풍속
 盡 다될 진; 廾-총 14 획; [jìn,jǐn] 다되다, 비다, 줄다, 없어지다, 끝나다, 그치다, 죽다, 다하다, 한도에 이르다, 죄다 보이다, 맡기다, 몰살하다, 정성을 다하다
 協 맞을 협; 十-총 8 획; [xié] 맞다, 화합하다, 적합하다, 합하다, 좇다, 따르다
 酌 따를 작; 酉-총 10 획; [zhuó] 따르다, 액체를 퍼내다, 취(取)하다
 中 가운데 중; 丨-총 4 획; [zhōng,zhòng] 가운데, 마음, 치우치지 아니하다
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 體 몸체 {용렬할 분}; 人-총 7 획; [tǐ,tì] 體의 略字, 용렬하다, 거칠다, 상여꾼
 鴨 오리 압; 鳥-총 16 획; [yā] 오리, 하비(下婢), 여중
 江 강 강; 水-총 6 획; [jiāng] 강, 큰 내, 양자강(陽子江), 별 이름
 西 서녘 서; 西-총 6 획; [xī] 서녘, 서쪽, 서쪽으로 향하여 가다, 깃들이다, 새가 둥우리에 깃들이다
 限 한계 한; 阜-총 9 획; [xiàn] 한계, 지경, 경계, 구역, 규정, 제한, 끝, 기한, 문지방, 원수, 환난, 한정하다, 경계로 하다, 급소
 會 모일 회; 曰-총 13 획; [huì,kuài] 모이다, 모으다, 모임
 無 없을 무; 火-총 12 획; [wú,mó] 없다, 허무(虛無)의 도, 말라, 금지하는 말
 恃 믿을 시; 心-총 9 획; [shì] 믿다
 險 험할 험; 阜-총 16 획; [xiǎn] 험하다, 높다, 깊다, 멀다, 기울다, 위태롭다, 비끼다, 비뚤다, 거짓, 나쁘다, 요해(要害)의 땅, 깨뜨리다, 상하게 하다
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 心 마음 심; 心-총 4 획; [xīn] 마음, 심장, 가슴
 鳳 봉새 봉; 鳥-총 14 획; [fèng] 봉새, 봉황새
 扃 병풍 의; 戶-총 10 획; [jǐng] 병풍, 칸막이, 숨다, 숨기다
 北 북녘 북; 匕-총 5 획; [běi,bó,bèi] 북녘, 북쪽으로 가다, 달아나다, 도망치다
 瞻 볼 첨; 目-총 18 획; [zhān] 보다, 쳐다보다, 우러러보다, 굽어보다
 克 이길 극; 儿-총 7 획; [kè] 이기다, 능하다, 능히
 備 갖추 비; 人-총 12 획; [bèi] 갖추다, 갖추어지다, 준비
 以 써 이; 人-총 5 획; [yǐ] 써, -로써, 부터, -에서, 까닭
 時 때 시; 日-총 10 획; [shí] 때, 때에, 때맞추다, 때를 어기지 아니하다
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 貢 바칠 공; 貝-총 10 획; [gòng] 바치다, 공물을 바치다, 공물(貢物), 천거하다
 言 말씀 언; 言-총 7 획; [yán] 말씀, 언어, 가르치는 말, 호령하는 말, 맹세하는 말, 글, 문자, 말하다, 발언하다, 꾀, 모의
 念 생각할 념 {염}; 心-총 8 획; [niàn] 생각하다, 생각, 외다, 읊다
 忠 충성 충; 心-총 8 획; [zhōng] 충성, 진심, 참마음, 진실, 정성을 다하다
 敬 공경할 경; 攴-총 13 획; [jìng] 공경하다, 훈계하다, 잡도리하다, 정중하다, 예의가 바르다
 宣 베풀 선; 宀-총 9 획; [xuān] 베풀다, 펴다, 생각을 말하다, 공포하다, 임금의 말하다, 임금이 하교(下敎)를 내리다
 示 보일 시; 示-총 5 획; [shì] 보이다, 가르치다, 알리다
 封 봉할 봉; 寸-총 9 획; [fēng] 봉하다, 봉지(封地), 복돋우다, 배양하다
 崇 높을 숭; 山-총 11 획; [chóng] 높다, 높게 하다, 존중하다
 升 되 승; 十-총 4 획; [shēng] 되, 새, 피륙의 날을 세는 단위, 승패, 주역(周易)의 64 괘의 하나
 一 한 일; 一-총 1 획; [yī] 하나, 한 번, 처음, 오로지, 모두, 동일하다
 品 물건 품; 口-총 9 획; [pǐn] 물건, 품별을 하다, 품평하다
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 貴 귀할 귀; 貝-총 12 획; [guì,guǐ] 귀하다, 신분이 높다, 값이 비싸다, 소중하다, 빼어나다, 우수하다, 귀히 여기다, 귀하게 되다
 階 섬돌 계; 阜-총 12 획; [jiē] 섬돌, 층계, 사닥다리, 사닥다리를 놓다
 正 바를 정; 止-총 5 획; [zhèng,zhēng] 바르다, 바로잡다, 갖추어지다
 獨 홀로 독; 犬-총 16 획; [dú] 홀로, 홀몸, 늙어서 자식이 없는 사람, 홀어미, 자손이 없는 사람, 어찌
 坐 앉을 좌; 土-총 7 획; [zuò] 앉다, 앉아서, 아무 일도 하지 않고서, 무를 꿇다
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)

榮 꽃 영; 木-총 14 획; [róng] 꽃, 꽃이 피다, 성하다, 영화, 영달
 秩 차례 질; 禾-총 10 획; [zhì] 차례, 쌓다, 차례로 쌓아 올리다, 녹, 녹봉
 仍 인할 영; 人-총 4 획; [réng] 인하다, 거듭하다, 거듭
 踰 성길 소; 足-총 13 획; [*] 성기다, 트이다, 멀리하다, 드물다, 채소
 王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng,wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자
 爵 잔 작; 爪-총 18 획; [jué] 잔, 술잔, 벼슬, 신분의 위계, 작위를 내리다
 益 더할 익; 皿-총 10 획; [yì] 더하다, 증가, 느는 일, 유익하다
 表 걸 표; 衣-총 8 획; [biǎo] 걸, 거죽, 걸면, 나타내다, 밝히다, 드러내다, 나타나다
 國 나라 국; 口-총 11 획; [guó] 나라, 서울, 나라를 세우다
 恩 은혜 은; 心-총 10 획; [ēn] 은혜, 사랑하다, 예쁘게 여기다, 인정, 동정
 冊 책 책; 冂-총 5 획; [cè] 책, 칙서, 피, 권
 爾 너 이; 尗-총 14 획; [ěr] 너(汝·女·而), 그(彼), 이(是·此)
 爲 할 위; 爪-총 12 획; [wéi,wèi] 하다, 만들다, 베풀다, 간주하다, 인정하다, 되다, 성취하다, 이루다, 바뀌다, 다스리다, 정치를 하다, 병을 고치다, 해설하다, 배우다
 開 열 개; 門-총 12 획; [kāi] 열다, 열리다, 통하다, 통달하다, 비롯하다, 꽃이 피다, 개간하다, 말하다, 사라지다, 소멸하다, 끓다, 비등(沸騰)하다
 府 곳 집 부; 广-총 8 획; [fǔ] 곳집, 마을, 관청
 儀 거동 의; 人-총 15 획; [yí] 거동, 예의, 풍속
 同 한가지 동; 口-총 6 획; [tóng,tòng] 한가지, 서로 같게 하다, 같게, 함께, 다같이
 三 석 삼; 一-총 3 획; [sān] 석, 셋, 세 번, 거듭, 자주
 司 말을 사; 口-총 5 획; [sī] 말다, 벼슬, 관리, 관아
 尙 오히려 상; 小-총 8 획; [shàng]오히려, 바라다, 바라건대, 높다, 높다, 숭상하다
 書 쓸 서; 曰-총 10 획; [shū] 쓰다, 글씨를 쓰다, 기록하다, 글자, 문자, 글씨, 서법
 승 영 령 {영}; 人-총 5 획; [líng,lǐng] 영, 우두머리, 좋다
 高 높을 고; 高-총 10 획; [gāo] 높다, 높아지다, 뽐내다
 麗 고울 러 {여}; 鹿-총 19 획; [lì,lǐ] 곱다, 우아하다, 짝, 짝짓다, 지나다, 통과하다
 國 나라 국; 口-총 11 획; [guó] 나라, 서울, 나라를 세우다
 王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng,wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자
 於 어조사 어; 方-총 8 획; [yú,wú,yū] 어조사(于), -에, -에서(처소격), -보다(비교격), -를(목적격), -에게(여격), 있어서, 있어서 하다,이에, 이에 있어서
 戲 탄식 할 회; 戈-총 17 획; [xì,hū] 탄식하다, 희롱하다, 희학질하다, 농탕치다, 놀이
 海 바다 해; 水-총 10 획; [hǎi] 바다, 바닷물, 물산(物産)이 풍부한 모양
 岱 대산 대; 山-총 8 획; [dài] 대산(岱山), 오악(五嶽)의 하나, 크다, 큼직하다
 地 땅 지; 土-총 6 획; [dì,dé,dǐ] 땅, 토지의 신, 처지, 처해 있는 형편
 表 걸 표; 衣-총 8 획; [biǎo] 걸, 거죽, 걸면, 나타내다, 밝히다, 드러내다, 나타나다
 汝 너 여; 水-총 6 획; [rǔ] 너, 대등한 사이나 손아랫사람에 대한 이인칭, 내 이름
 惟 생각할 유; 心-총 11 획; [wéi] 생각하다, 도모하다, 피하다, 늘어서다, 벌여 놓다
 獨 홀로 독; 犬-총 16 획; [dú] 홀로, 홀몸, 늘어서 자식이 없는 사람, 홀어미, 자손이 없는 사람, 어찌
 尊 높을 준; 寸-총 12 획; [zūn] 높다, 높이가 높다, 지위가 높다, 높다, 우러러보다
 辰 지지 진; 辰-총 7 획; [chén] 지지(地支), 십이지의 충칭, 다섯째 지지, 별 이름
 卞 조급할 변; 卜-총 4 획; [biàn] 조급하다, 법, 맨손으로 치다
 之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)
 區 지경 구; 匚-총 11 획; [qū,ōu] 지경, 일정한 지역, 나누다, 거처
 汝 너 여; 水-총 6 획; [rǔ] 너, 대등한 사이나 손아랫사람에 대한 이인칭, 내 이름
 惟 생각할 유; 心-총 11 획; [wéi] 생각하다, 도모하다, 피하다, 늘어서다, 벌여 놓다
 全 온전할 전; 入-총 6 획; [quán] 온전하다, 온전하게 하다, 완전히
 有 있을 유; 月-총 6 획; [yǒu,you] 있다, 존재하다, 많다, 넉넉하다, 자재(資財), 소유물(所有物)
 守 지킬 수; 宀-총 6 획; [shǒu] 지키다, 직무, 직책, 정조, 지조
 兹 이 자; 彡-총 10 획; [zī,cí] 이, 이에, 겹다, 흐리다
 富 가멸 부; 宀-총 12 획; [fù] 가멸다, 재물이 많고 넉넉하다, 풍성풍성하다, 성하다, 세차다
 貴 귀할 귀; 貝-총 12 획; [guì,guǐ] 귀하다, 신분이 높다, 값이 비싸다, 소중하다, 빼어나다, 우수하다, 귀히 여기다, 귀하게 되다
 戒 경계할 계; 戈-총 7 획; [jiè] 경계하다, 조심하고 주의하다, 삼가다, 타이르다, 알리다
 彼 저 피; 彳-총 8 획; [bǐ] 저, 저 사람, 삼인칭 대명사, 그, 그이, 아니다(匪)

滿 찰 만; 水-총 14 획; [mǎn] 차다, 가득하다, 넉넉하다, 둥그레지다, 곡식이 익다, 활을 힘껏 당기다, 만하다, 속이다

盈 찰 영; 皿-총 9 획; [yíng] 차다, 그릇에 가득 차다, 가득 차 넘치다, 자라다, 퍼지다

無 없을 무; 火-총 12 획; [wú,mó] 없다, 허무(虛無)의 도, 말라, 금지하는 말

庸 쓸 용; 广-총 11 획; [yōng] 쓰다, 공(功), 써, -로써

小 작을 소; 小-총 3 획; [xiǎo] 작다, 적다, 짧다, 시간상으로 짧다

人 사람 인; 人-총 2 획; [rén] 사람, 인간, 백성, 남, 타인, 인품, 인격

之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)

謀 피할 모; 言-총 16 획; [móu] 피하다, 정사를 의논하다, 헤아리다, 피, 술책, 계략, 권모술수

勿 말 물; 勹-총 4 획; [wù] 말다, 말라, 말아라, 아니다, 없다, 깃발

替 쇠퇴할 채; 曰-총 12 획; [tì] 쇠퇴하다, 쓸모없게 되다, 버리다, 폐하다, 폐지하다, 멸망하다, 멸망시키다

大 큰 대; 大-총 3 획; [dà,dài] 크다, 넓다, 두루

君 임금 군; 口-총 7 획; [jūn] 임금, 주권자, 세자

之 갈 지; 丿-총 4 획; [zhī] 가다, 이(指示代名詞), -의(冠形格助詞)

命 목숨 명; 口-총 8 획; [mìng] 목숨, 운수, 운, 명하다, 명령을 내리다

敬 공경할 경; 攴-총 13 획; [jìng] 공경하다, 훈계하다, 잡도리하다, 정중하다, 예의가 바르다

修 닦을 수; 人-총 10 획; [xiū] 닦다, 다스리다, 고치다

乃 이에 내; 丿-총 2 획; [nǎi] 이에, 너, 접매

事 일 사; 丿-총 8 획; [shì] 일, 일삼다, 전념하다, 정치

用 쓸 용; 用-총 5 획; [yòng] 쓰다, 베풀다, 부리다, 등용하다, 행하다, 다스리다, 들어 주다, 작용, 능력, 용도

合 합할 합; 口-총 6 획; [hé,gě] 합하다, 여럿이 모여 하나가 되다, 만나다, 맞다, 틀리거나 어긋남이 없다

朝 아침 조; 月-총 12 획; [zhāo,cháo] 아침, 처음, 시작의 때, 뵈다, 알현하다

經 날 경; 糸-총 13 획; [jīng,jìng] 날, 날실, 세로, 길, 조리(條理), 도로(道路)

俾 더할 비; 人-총 10 획; [bǐ] 더하다, 시키다, 좇다

爾 너 이; 尢-총 14 획; [ěr] 너(汝·女·而), 그(彼), 이(是·此)

國 나라 국; 口-총 11 획; [guó] 나라, 서울, 나라를 세우다

人 사람 인; 人-총 2 획; [rén] 사람, 인간, 백성, 남, 타인, 인품, 인격

同 한가지 동; 口-총 6 획; [tóng,tòng] 한가지, 서로 같게 하다, 같게, 함께, 다같이

躋 오를 제; 足-총 21 획; [jī,jì] 오르다, 올리다, 떨어지다, 추락하다

壽 목숨 수; 士-총 14 획; [shòu] 목숨, 수명, 장수(長壽), 오래 살다

域 지경 역; 土-총 11 획; [yù] 지경, 땅의 경계, 나라, 국토, 한정된 일정한 곳이나 땅

永 길 영; 水-총 5 획; [yǒng] 길다, 오래다, 오래도록, 길게 하다, 오래되게 하다, 멀다, 멀리, 공간적으로 길다

揚 오를 양; 手-총 12 획; [yáng] 오르다, 위로 오르다, 날다, 하늘을 날다, 바람에 흩날리다

休 쉴 휴; 人-총 6 획; [xiū] 쉬다, 그치다, 그만두다, 휴가

命 목숨 명; 口-총 8 획; [mìng] 목숨, 운수, 운, 명하다, 명령을 내리다

可 옳을 가; 口-총 5 획; [kě,ké] 옳다, 가히, 썸, 정도

不 아닐 불; 一-총 4 획; [bù] 아니다, 말라(금지의 뜻), 새 이름

美 아름다울 미; 羊-총 9 획; [měi] 아름답다, 맛이 좋다, 좋다

哉 어조사 재; 口-총 9 획; [zāi] 어조사, 처음, 재난, 재앙

幹 줄기 간; 干-총 13 획; [gàn] 줄기, 기둥, 몸, 뼈대, 체구

等 가지런할 등; 竹-총 12 획; [děng] 가지런하다, 가지런히 하다, 등급, 계단, 구분하다, 차별, 계급, 등급, 무리, 부류

至 이를 지; 至-총 6 획; [zhì] 이르다, 새가 땅에 내려앉다, 도래하다, 미치다, 닿다, 두루 미치다, 끝 가다, 지극히, 매우, 지극하다, 극에 이르다

西 서녘 서; 西-총 6 획; [xī] 서녘, 서쪽, 서쪽으로 향하여 가다, 깃들이다, 새가 동우리에 깃들이다 郊 성 밖 교; 邑-총 9 획; [jiāo] 성 밖, 서울의 교외(郊外), 국경(國境), 끝

築 쌓을 축; 竹-총 16 획; [zhù] 쌓다, 성을 쌓다, 집을 짓다, 절굿공이, 다지다

壇 단 단; 土-총 16 획; [tán] 단, 흙을 쌓아 올려 만든 단, 당(堂), 뜰

傳 전할 전; 人-총 13 획; [chuán,zhuàn] 전하다, 말하다, 보내다

冊 책 책; 冂-총 5 획; [cè] 책, 칙서, 피, 권

王 임금 왕; 玉-총 4 획; [wáng,wàng] 임금, 제후, 제실(帝室)의 남자

備 갖추 비; 人-총 12 획; [bèi] 갖추다, 갖추어지다, 준비

禮 예도 레{예}; 示-총 18 획; [lǐ] 예도, 예절, 경의를 표하다, 폐백

受 받을 수; 又-총 8 획; [shòu] 받다, 얻다, 이익을 누리다, 받아들이다, 받아들여 쓰다
冊 책 책; 冂-총 5 획; [cè] 책, 직서, 꺾, 권
大 큰 대; 大-총 3 획; [dà,dài] 크다, 넓다, 두루
赦 용서할 사; 赤-총 11 획; [shè] 용서하다, 사면(赦免), 성(姓)

05. Хятаны Навчит өргөмжлөлийн Монгол орчуулга:

"Улаан бэчин жил. 15-р он¹. Хавар 3 сар²-д Хятан³-аас Бичгийн утгачийн дэд сайд⁴ Чангань⁵ хийгээд Шударга илэрхэй цэрэг⁶ –ийн захирагч Со Сүггал⁷ -ыг зарж ирүүлжээ. Вангийн Навчит өргөмжлөл⁸ -д өгүүлсэн нь:

"Хань⁹, Хохань¹⁰-ийг хүндэлж, олон хэу ван¹¹ -гийн дээр тавьж, Жү¹² Сюн-и¹³ -г эрхэмлэж¹⁴, үеэс үед өвлөн нунтаглах газар өгч асан. Би¹⁵ эртний ёсыг дагаж эзэн хаан болж, Зүүн далайн чанад хөвөөгөөс умарт хязгаар хүртэл бодож хэшиг хүртээж амуй. Ван, алс тэртээ холоос алба барихыг олон он алгуурласангуйн учир, өргөмжлөх ёслолыг гүйцэдгээ хэмээсэн Нэйфү¹⁶-гийн санааг тэжээж соёрхов би. Хэв гол ёс¹⁷ -ыг болгоож, янагласан¹⁸ -ыг тийн мэдтүгэй. Гуулин улсын ван Ванчүи–гийн газар нь усаар хүрээлэгдсэн, харьяат улс бүхүй бөгөөд өтгөс дээдсийнхээ гайхари¹⁹ сурвалжийг залган өвлөж, ихэс сайд²⁰ -ын эртний²¹ улсыг засаглаж, утга²² ёсорхог, байдлыг мэргэн ухварлаж, ихэчлэх²³ ёсыг оноцолдуулан²⁴ хамаг хэргийг хөтлөн барьжухуй. Чиний нутгийн баруун хязгаар Үнэгэн гол²⁵ болох агаад, бэрхдээ²⁶ ташуурч бачлах санаа өвөрлөсөнгүй, Гарьд суудалт умрыг ширтэж²⁷, цагийн барих албыг²⁸ хугацан нийлүүлжүхүй²⁹. Голчийг³⁰ чинь болгоож, дэвшүүлэн өргөмжилсү³¹ хэмээн чамд эрхим тэргүүн зэрэг³² хүртээж, чиг³³ гагцаар мэдэх³⁴ дуурьсгалт суурийг залгуулан, нэн бас ван хэргэм³⁵ нэмээслэж³⁶ төрийн хэшигээр чамайг³⁷ КЕбү Ыйдон самса сансөрийөн³⁸ Гуулин улсын ван хэмээн өргөмжлөмүй. Аяа! Далай хийгээд ТЕ³⁹-дээ чи гагцаар⁴⁰ үзэсгэлэнтэй⁴¹, Жинь Пйөн⁴² нутгийг чи гагцаар эзэшимуй⁴³. Тугаарын⁴⁴ баян⁴⁵ эрхим⁴⁶ -ийг сахиж⁴⁷, займарч мэхлэхийг цээрлэж⁴⁸, өчүүхэн хүний бодолго⁴⁹ эс явуулж, Их хааны заяаг⁵⁰ сөрж бүү зүрхлэтүгэй. Гүрний ном⁵¹ –д таацуулан⁵² хэрэг⁵³ юүгээн хичээнгүйлэн шийтгэж, чи улсынхаа хүн нэйгэн⁵⁴ -д өлзий хутаг⁵⁵ нэй хайрлагтун. Хэнбээр ч сайн заяаг өнөд хадгалах сайхан бус уу!" хэмээжүхүй.

Кань⁵⁶ нар Баруун туйлын тайлга⁵⁷ -д хүрч их мандал⁵⁸ цогцолж, Навчит өргөмжлөлийг уламжлахуйд ван ёслол⁵⁹ бэлдэж, Навчит өргөмжлөлийг хүлээж⁶⁰, их хэлтрүүлэх зарлиг⁶¹ буулгав.

Гуулин улсын судар.Тэргүүн боть .
1957. 46-р тал.1-3-175.

Зүүлэг үг

- 1 Гуулин улс(고려 高麗 Gāo-lì,lí)ын Сөнжон(성종 成宗 Chéng-zōng) вангийн 15-р он нь аргын 996 он болно.
- 2 Эртний солонгос эхэд 春三月 chūn-sān-yuè гэснийг “хаврын 3 сард”, “хавар 3 сард” гэж орчуулж болно. Энд сарыг амьтнаар нь тодруулж зааж өгөөгүй байна. Билгийн тоололд 12 жил “хулгана, үхэр, бар, туулай, луу, могой, морь, хонь, бэч, тахиа, нохой, гахай” гэсэн дэс дараатай байдаг. Харин 12 сар эхлэхдээ “хулганаар” биш, “бар”-аар эхлэдэг тул “хулгана сар” нь 11-р сар, “үхэр сар” нь 12-р сар болдог зэргийг үзүүлбэл: бар сар 寅月 yín-yuè, инүл 1-р сар, хаврын тэргүүн сар; туулай сар 卯月 mǎo-yuè, мюл 2-р сар; луу сар 辰月 chén-yuè, зинүл 3-сар; могой сар 巳月 sì-yuè, сахил 4-р сар; морин сар 午月 wǔ-yuè, оүл 5-р сар; хонин сар 未月 wèi-yuè, миүл 6-р сар; бэчин сар

申月 shēn-yuè, 신월 7-р сар; тахиа сар 酉月 yǒu-yuè, 유월 8- сар; нохой сар 戌月 xū,qū-yuè, 술월 9-р сар; гахай сар 亥月 hǎi-yuè, 해월 10-р сар; хулгана сар 子月 zǐ,zī-yuè, 자월 11-р сар; үхэр сар 丑月 chǒu-yuè, 축월, 설달 12-р сар болно.

- 3 **Хятан улс нэрээ хэдэн удаа, хэрхэн өөрчилж байсныг, тухайлбал, 983 онд “Их Хятан 大契丹 Dà,dài-xiè-dān, 대거란” гэсэн тухай дээр өгүүлсэн. Харин Гуулин улсын судрын 996 оны мэдээнд зүгээр л “Хятан, 契丹 Xiè-dān,” гэсэн байна. 丹-ы солонгос дуудлага нь “단 дань”, “란,,рань” гэж хоёр янз. Солонгосчууд энэ улсын нэрийн тухайд “дань” (нан. dān) биш, “ран”-ыг нь хэрэглэж Хятаныг “Көрань, К ыл-ань” гэж нэрлэдэг.**
- 4 **нан. 翰林 hàn-lín, сол. 한림-ийг “ бичгийн утгаач “, 學士 xué-shì, 학사-ийг “дэд сайд” гэж орчуулдаг.**
- 5 **нан. 張幹 Zhāng-gàn, сол. 장간 – Хятан хүний нэр.**
- 6 **нан. 正兵 zhèng,zhèng-bīng, сол. 정병. Эсэргүүцэлдэн жагсааж дайсныг дарах цэргийг “илэрхий цэрэг” гэдэг байжээ(36-3245). Дээр үед, тэнгэрийн цэрэг(гадаад мужийн ард, хааны цэрэг-3226), их цэрэг(цэрэг маш үлэмж, элдэв зүйл бүрдсэн цэрэг-3227), гавшгайн буюу уулгын цэрэг (сонгосон хурц шилдэг цэрэг. Цэргийн өмнө мэдээ авах, хэл барих, зам нээх, гүүрэг барих цэрэг-3228), жарад (хуягийн дотроос сонгон авч, цэрэг дайнд явах, хаалга үүд сахих цэрэг-3229), шадар жарад(жарадын дотроос сонгон авч, хиагийн хамт жасаа авах, жагсаал өргөх, морь барих цэрэг-3230), хуяг (сумын ардаас сонгож, цэрэг дайнд явах, хот сахих, жишүүл суух цэрэг -3232), олбог (хүнд цэргийн хошуу салаалж өргөх цэрэг -3233), хүмүүжүүлэх цэрэг (нас бага сул нарыг хүмүүжүүлэн тэжээж, алба хаалгах үгүй цалин идүүлэх цэрэг-3234), бууны цэрэг(галын зэвсгийн хорооны гавшгай жарад, хуяг-3235), бууч цэрэг(үхэр буу талбих хүмүүн-3236), бамбайч цэрэг (халх барьж бөжиглөх цэрэг—3238), шилсэн цэрэг (сонгосон сайн цэрэг-3244), нууц цэрэг(хавиргалан орох, сүүл хударгалах, гэнэтхэн даран орох, бугшиж байлдах зэрэг цэрэг—3246), өм цэрэг(нэгэн салааны цэргийг жанжны ойр бэлдэн ахуулж зохисыг үзэн илгээх цэрэг-3248), туслах цэрэг(өм цэргийг хэлнэ-3249), өдөөх цэрэг (дайсныг аргадан авч црэх цэрэг-3250), бэлдэх цэрэг(=бэлтгэл цэрэг. бачмагт хэрэглэх цэрэг-3251), бүгсэн цэрэг(дайсанд үзүүлэх үгүй нуун байж гэнэт гарч байлдах цэрэг-3252), хайгуул цэрэг(цэргийн сүүлийг хамгаалах цэрэг. Дайсны ойр хороо барих, гол этлэх, цалин дагацах зэрэг газар сэргийлэн гаргасан цэрэг-3253), сахих цэрэг (газар газрын хот балгасанд сэргийлэн сахиулсан цэрэг-3254), дарангуй цэрэг(бөөглүүр цэрэг, халж сахин суух цэрэг-3255) гэх мэт байв. Энд, зарим монгол үгийн утгын хувирлыг нэхэн судлахад, орчин цагийн монгол хэлний үүднээс үзэхэд ойролцоо ухагдахуунуудыг илэрхийлж буй уг, хэллэгүүдийн ялгаа заагийг тодруулахад хэрэгтэй болж магадгүй нэг хэсгийг нь орууллаа. Жишээлбэл, “өм цэрэг” гэдгийн “өм” ямар утгатай вэ гэвэл, орчин цагийн монгол хэлэнд “өм-” язгууртай “өм, өмлөх, өмрөх, өмөрхий” зэрэг үгс; “өм-” язгууртай “өмч, өмчирхөг, өмчирхүү, өмчирхүүлэх, өмчлөх” зэрэг үгс; “өмү-” язгууртай “өмгөөлөгч, өмгөөлөл, өмгөөлөх, өмөг, өмөглөгч, өмөглөх, өмөгч, өмөгчлөх, өмөгших, өмөөлөх, өмөөрөх, өмөөчлөх” зэрэг үүр үгс байдаг. “Өм цэрэг” гэдгийн “өм”-ийг монголоор “foi^ t өм-э” гэж бичсэн байх тул дээрх үгсийн язгууртай бичлэгээр таарахгүй байна. Харин утгаараа(зарим зүйлд “жанжны бие хамгаалах цэрэг” гэсэн бий) “өмөглөх” гэсэн утгатай үгсийн үүрт оруулж болох байна.**
- 7 **нан. 蕭熟葛 Xiāo-shú,shóu-gé,gé, сол. 소숙갈 – Хятан хүний нэр.**
- 8 **нан. 冊 cè, сол. 책 -ийг “Навчит өргөмжлөл” гэж орчуулдаг. Өргөмжлөл нилээд хэдэн зүйл байдгийг өгүүлбэл: “өргөмжлөл” (зарлиг-аар өргөмжлөх бичиг - 1041), ухуулах өргөмжлөл” (5-р зэргээс дээш тушмэдийг өргөмжлөх бичиг - 1043), “сургах өргөмжлөл” (6-р зэргээс дорoghi түшмэдийг өргөмжлөх бичиг -1044), “навчит өргөмжлөл”(алтны навч, шар цаасны навчинд бичиг бичиж өргөмжилсөн нь-1042 “өргөмжилөмүй” (сайдууд, түшмэдүүдэд хэшиг хүртээн тэмдэглэхүй - 1045), “нэмж өргөмжилөмүй” (тусхай хэшиг хүртээн уг зэргээс хэтрүүлэн өргөмжилөхүй-1047), “шилжүүлж өргөмжилөмүй” (өөрийн оловаас зохих өргөмжлөлийг дуртайяа өвөө, эмэг, эцэг, эхдээ болгож өргөмжилөхүй-1048), “нэхэж өргөмжилөмүй” (хөвгүүд ач нар түшмэл суугаад хэшиг тархаах зарлигт учирч, түүний зэргийг үзэж, түүний үгүй болсон өвөө, эмэг, эцэг, эхийг өргөмжлөхийг-1049), “дэвшүүлэн өргөмжилөмүй” (эцгийн тушаал хөвгүүний тушаалаас их өргөмжлөл олсон үгүй тул хөвгүүн өргөмжлөхүйд тохиолдвоос, түүний эцгийн үг зэргийг үзэж нэхэж өргөмжлөхүй-1050, “тэмдэглэмүй” (илэрхийлэн өргөмжлөхүй-1051) зэрэг болно.**
- 9 **нан. 漢 Hàn, сол. 한. Хятадын Хань (хтө 206-хт 220 он) улсыг хэлжээ.**

- 10 нан. 呼韓 Hū-hán, сол. 호한. Хүннү-гийн Хүханье 呼韓邪 Hū-hán-xié, уе, сол. 호한야 шаньюйн тухайт зүйл энд гарч байна.
- 11 нан. 侯王 hóu,hòu-wáng,wàng, сол. 후왕
- 12 нан. 周 Zhōu, сол. 주. Хятадын Чжоу (хтө 1122-хт. 247 он) улсыг хэлжээ.
- 13 нан. 熊繹 xióng-yì, сол. 웅역. солонгос дуудлага нь Үн-йөг, нан. Сюн-и.
- 14 нан. 尊 zūn, сол. 존 -ийг “эрхимлэх” гэнэ. Түүхэн үйл явдал, мэдээ сэлт, ер түүх судрын эрдэм шинжилгээний орчуулгад нэг гол анхаарах зүйл бол тухайн цагийн ухагдахуун, хоорондынх нь ялгаа заагийг маш нарийн ухаж ойлгож, түүнийгээ орчин цагийн хэлээр зөв оновчтой, тохирох үг хэллэгээр нь буулгаж өгөх явдал байдаг. Жишээлбэл, “хичээнгүй болгоомжтойн зүйлд: 敬 jìng, 경 ийг “хичээнгүй” (үнэнч сэтгэлээр чин хэмээн болгоомжлохуй-5597), 恭敬 gōng-jìng, 공경 ийг “хүндлэл” (ураг удам нөхөр ханьд хөнгөмсөгөөр эрхимлэхүй-5601), 恭 gōng, 공 ийг “бишрэлтэй” (чиг хичээнгүйн байдал-5604), “бишрэмүй” (хичээнгүйлэн хүндлэх-5605), 敬謹 jìng-jǐn, 경근 ийг “сүсээ” (хичээнгүй хүндлэл-5606), 敬謹人 jìng-jǐn-rén, 경근인 ийг “сүсэгтэй” (хичээнгүй хүндлэл санааг гүйцэдгэн чадсаныг-5607), 待人敬謹 dài,dài-rén-jìng-jǐn, 대인경근 “сүсэглэмүй” (хичээнгүйлэн эрхэмлэн ёслол янзыг тэхсэл үгүй сайхан болгож бүрдэж чин хэмээн хүндлэхүй-5608), 尊重 zūn-zhòng, chóng ийг “эрхимлэмүй” (хүндэтгэн хүндлэхийг. Жич. аливаа зүйлийг хүнд чухал болгож үзэхийг-5609), 厚待 hòu-dài,dài, 후대 “дотлоламуу =зузаатгамуу” (хүнээс илүү хүндэлж үзэх-5614) гэх зэргээр үгийн утга, өнгө өс foiekkét foije, хэлэх гэж байгаа юмтайгаа зохил болох эсэхийг сайтар тунгаах хэрэгтэй байдаг.
- 15 нан. 朕 zhèn, чжэнь. сол. 짐. Тэнгэрийн хөвүүн хэмээх Хаан хүн өөрийгөө ийнхүү хэлдэг. Эрхимсэг, ихэмсэг нэр. Дорнодахинд ийм ёс түгээмэл, тийм нэр олон. Хүннү-гийн Маодун Шаньюй Хятадын Хан улсын хаанд бичсэн захидалдаа өөрийгөө нан. 孤 gū гэсэн байдаг. Түүнийг “өнчин, өнчрөн хоцорсон” гэх зэргээр орчуулсан үзэгдэнэ. Энэ ү үгэнд “өнчин”, “өнчрөх” гэсэн утга байдаг хэдий ч тийн орчуулж болохгүй. 孤 gū гэдэг үгэнээ 朕 zhèn тай адил өөрийг дээдэд үзсэн, эрхимлэсэн утга буй. 朕 zhèn-д “Бид” гэсэн утга ч бас байдаг.
- 16 нан. 內附 nèi-fù, сол. 내부
- 17 нан. 彝倫堂 yì-lún-táng, сол. 이윤{륜}당 ийг “хэв гол ёсны тинхим” гэж орчуулдаг байв.
- 18 нан. 寵 chǒng, сол. 총 ийг “янаг” гэж орчуулдаг бөгөөд ихэд өршөөх, бусдаас илүүд үзэх, бусдаас илүү өршөөх гэсэн утгатай үг байжээ. “янаг”(илүү өршөөх-5412) нь урьд “элбэрэх тэжээхийн зүйлд” багтдаг байсан ба заримаас энд модруулан өгүүлбэл: 孝 xiào, 효 ийг “элбэрэлт, тахимдуу”(эцэг эхийг хичээнгүйлэн үйлчлэх-5371), 大孝 dà,dài-xiào, 대효 ийг “их элбэрэлт, их ачлалт” (эрдэм боад хүмүүн болсон, эрхим тэнгэрийн хөвүүн болсон, баян дөрвөн далайн дотоодыг олсон, өвөгдийн сүмийг даасан хүүхэд ач нар хамгаалсныг -5372), 達孝 dá-xiào, 달효 ийг “нэвт элбэрэлтэй” (урагт элбэрэх сэтгэлийг бадруулж, хүмүүний санааг залган төсөөлөх, хүний хэргийг дэлгэрүүлэн төсөөлөх-5373), 行孝 xíng,háng-xiào, 행효 ийг “элбэримүй, ачиламуу” (эцэг эхийн санаанд нийлүүлэн тэжээх, хүндлэх, сүсэглэх-5374), 孝順人 xiào-shùn-rén, 효순인 ийг “элбэримтэй” (эцэг эхийг хичээнгүйлэн үйлчлэн, хөвүүн болсон хүний ёсыг гүйцэдгэснийг-5375), 順從 shùn-cóng, 순종 ийг “эеэр” (ургийг үйлчлэхдээ ямагт нийлүүлэн элбэрэх-5376), 遵從 zūn-cóng, 준종 ийг “эвээр”(эцэг эх ахас ардын сургасан заасан үгийг зөрчих үгүй дагаж явахыг нь-5377), 養親 yǎng-qīn,qīng, 양친 ийг “ургийг тэжээмүй” (эцэг эхэд чадах чинээгээр өмсгөн идүүлэн хичээнгүйлэн үйлчлэхийг-5378), 養志 yǎng-zhì, 양지 ийг “санааг тэжээмүй, зоригийг тэжээмүй” (эцэг эхийн санаа сэрэгдэхийн урьд тосон нийлүүлэх ба санаа сэрэгдсэн хойно дагаж яван чадахыг-5379), 事奉 shì-fèng, 사봉 ийг “үйлчлэл” (эцэг эхийг өдөр бүр хичээнгүйлэн осолдох үгүй тэжээх-5380), 事親 shì-qīn,qīng, 사친 ийг “үйлчлэмүй, дулдуйдмуу” (эцэг эхийг өдөр бүр хичээнгүйлэн тэжээн осолдох үгүйг-5381), 服事 fú-shì, 복사 ийг “сувиламуу, эмсэглэмүй” (ургийг өдөр бүр хичээнгүйлэн тэжээн ангижрах үгүйг-5382), 親親 qīn,qīng-qīn,qīng, 친친 ийг “урагсамуу” (эцэг эхэд хайрлах хичээх санааг гүйцэдгэх-5383), 敬親 jìng-qīn,qīng, 경친 ийг “хичээнгүйлэмүй” (төр ёсыг гүйцэдгэн бага сэтгэлээр чин хэмээн ургийг үйлчлэх-5384), 悅親 yuè-qīn,qīng, 열친 ийг “баясгамуу” (эцэг эхийн сэтгэлийг амруулах-5385) гэх мэтээр орчуулж ирсэн уламжлалтай.
- 19 нан. 茂 mào, сол. 무. мон. Gaiteer | gayiqari - “бахадмаар, бахдаж үзмээр” гэсэн утгатай үг.
- 20 нан. 君子 jūn-zǐ,zì, сол. 군자-ийг “эрдэмтэн сайд, ихэс сайд” гэж орчуулдаг. “ихэс сайд, эрдэмтэн сайд” гэж “эрдэм явдал төв өршөөнгүй, уг санаа зөрчих үгүй хүнээс илүүг нь”

хэлдэг байжээ (4338).

- 21 нан. 舊國 jiù-guó, сол. 古國. 舊 jiù ийг “эртний, хуучны, хуучин, дээр үеийн, эрт дээр цагийн” гэх мэтээр таацуулан орчуулдаг.
- 22 нан. 文 wén, сол. 文-ийг “утга, соёл” гэж орчуулдаг. Заримдаа “утга соёл” гэж хоршоогоор хэрэглэсэн ч буй. “Утга” гэж “бичгийн зүй”-г хэлдэг байжээ (2995).
- 23 нан. 大之儀 dà,dài-zhī-yí, сол. 대지의 - “ихийн ёс, их багын ёс, их улсыг хүндлэх бишрэх ёс, дээдлэх ёс” гэсэн утга. Угтаа Их улс (энд Их Хятаныг) -ыг дээдлэх, бишрэх гэсэн санаа байна.
- 24 Монгол хэлэнд “оноц, оноцолдох, оноцолдуулах, оноцтой” гэсэн нэг үүр үгс байдаг. “оноцолдуулан” гэсэн нь зүйд “нийцүүлэн, таацуулан”, “тохируулан” хэмээсэн утга.
- 25 нан. 鴨 Yā, сол. 압. Энд 鴨江 Yā-jīāng, 압강 гэж хоёр үсгээр нь бичжээ. Монголчууд “Үнэгэн” гол гэдэг байсан. Их Хятан улс, Гуулин улсын баруун хилийг үнэгэн голоор тогтоож өгсөн тухай мэдээ болно.
- 26 нан. 險 xiǎn, сол. 험 ийг “бэрх” гэж орчуулдаг, Энд газрын бартаа бэрхийг хэлж байна. “бэрх” гэж “өндөр хэлбүү газар”-ыг хэлдэг байжээ(705).
- 27 нан. 鳳辰北瞻 fèng-yī-bēi,bó,bèi-zhān, сол. 봉의북침 - Их Хятаны хаан,хаан ширээ, хаан суудал, хааны ордонг хэлж байгаа бололтой. Гуулин улс Их Хятаныг хүндэлж, дээдэлж, биширч байна гэсэн утгаар энд орсон шиг байна.
- 28 нан. 貢 gòng, сол. 공 ийг “барих алба” (дэлхий дахиний түмэн улс, олон мужаас өргөн барих газар орноос гарсан элдэв юм-1817), 賦 fù, 부 ийг “гувчуур” (иргэний барих цалин-1818), “алба гувчуур” (гувчуурыг мөнхүү алба гувчуур хэмээн холбож хэлэлцэмүй) гэж ялгагдаг байсан. Энд 時之貢 shí-zhī-gòng, 시지공 “цагийн алба” хэмээсэн нь тогтоосон хугацааны, үе үе барих,ногдолт алба гэсэн утга.
- 29 Монгол хэлэнд “хугацаа,хугацах,хугацуулах,хугацагдах” гэсэн нэг язгуурт үүр үгс байдаг, “хугацах” гэвэл (ж.:ял хугацах, татвар хугацах) хөнгөтгөх, хэлтрүүлэх гэсэн утгатайгаас гадна “хугацаа тогтоож өгөх, хугацаа тогтоох, өдөр хоногийг болзоолох” гэсэн утга илэрхийлдэг. Жишээлбэл, 限票 xiàn-piào, 한표 ийг “хугацааны тэмдэг” (аливаа хугацсан сар өдрийг бичсэн тамга дарсан бичиг-1718), , 限期 xiàn-qī,jī, 한기 ийг “хугацаа” (аливаа өдөр тогтсоныг-1839), , 限-xiàn ийг “хугацаамуй” (хугацаа тогтоохыг-1840) гэсэн байдаг.
- 30 нан. 忠 zhōng, сол. 충 ийг шударга ариуны зүйлд “шударга, голч” (сайд болсон хүмүүн үнэнч санаагаар эзнийг үйлчлэхүй-5463), 直 zhí, 직 ийг “чигч” (хүмүүний явдал төрөлх шударга үнэнч-5467), 平 píng, 평 ийг “төвшин” (маш нийгэм, хэлбэрүү аваачих үгүйг-5468), 正 zhèng,zhēng, 정 ийг “чиг” (явдал хэлбэрүү өргүү үгүйг,бас хэргийг төвөөр аваачихыг-5465) гэдэг байжээ.
- 31 Зүүлт 8-ыг үзнэ үү.
- 32 нан. 一品 yī-pǐn, сол. 일품 ийг “тэргүүн зэрэг”, 貴 guì,guǐ, 귀 ийг “эрхим, өв тэгш” (удам сайн нүүртэйг. Баян эрхэм хэмээн холбож хэлэлцэмүй-5323) гэж орчуулдаг байв.
- 33 нан. 正 zhèng,zhēng, сол. * ийг “чиг” гэж орчуулдаг тухай зүүлт 30-д үзнэ үү.
- 34 нан. 獨 dú, сол. 독 ийг “гагцаар”, 坐 zuò, 좌 ийг “логлойн (суух)” гэж орчуулдаг ба “чиг гагцаар мэдэх” гэсэн нь “цор гагцаар мэдэх, мэдэл ихт, мэдлээ хэнтэй ч үл хуваалцах” гэсэн утга бололтой.
- 35 нан. 王爵 wáng,wàng-jué, сол. 왕작 ийг “ван хэргэм” хэмээв. Үүнд: 大衛 dà,dài-xián, 대함 ийг “их зэргэтэн” (ногоон тугийн түшмэдийн дотор тушаал бага бөгөөд хавсарсан зэрэг ихийг нь-1492) 小衛 xiǎo-xián, 소함 ийг “бага зэргэтэн” (түшмэл тушаал их бөгөөд хавсарсан зэргэ багыг нь-1493), 爵 jué ийг “хэргэм” (үе залгамжлах түшмэл, жич тушаал зэргийг цөмийг-1494), 官爵 guān,guǎn- jué, 관작 ийг “түшмэл хэргэм” (хэргэмийг мөнхүү түшмэл хэргэм хэмээн холбож хэлэлцэмүй - 1495), 職任 zhí-rèn,rén, 직임 ийг “тушаал ям” (сайдууд түшмэдүүдийн эрхэлсэн оролсон газруудыг-1496), 品級 pǐn-jí, 품급 ийг “зэрэг” (түшмэлийн дэвийг-1497), 次序 cì-xù, 차서 ийг “дэс” (аливаа дараа бүхүйг нь-1498), 等第 dēng-zī,zì,zhěn, 등자 ийг “зэрэг дэс” (дэсийг мөнхүү зэргэ дэс хэмээн холбож хэлэлцэмүй-1499), 職名 zhí-míng ийг “нэр зэрэг” (түшмэлийн зэргэ, түшмэлийн нэрийг-1500) хэмээдэг байжээ.
- 36 нан. 益 yì, сол. 익 ийг “нэмээслэх” хэмээн буулгасан нь монгол хэлний “нэмбэр, нэмлэг, нэмүүр, нэмэгдэл, нэмэгдэх, нэмэлт, нэмэлцэх, нэмэр, нэмэрлэх, нэмэх, нэмээс” зэрэгтэй язгуур нэгтэй, “нэмсэн дээр нэмэх” гэсэн утгатай үг болно.
- 37 нан. 國恩 guó-ēn, сол. 국은 ийг “төрийн хэшиг” гэж орчуулав. 恩 ēn, 은 ийг “хэшиг” (хааны илбэн өршөөн хүртээсэн өглөгийг - 1016), 爾 ěr, 을 ийг “чи” гэдэг. Их Хятан улсын хаан Гуулин улсын ванг бүх зүйлд “чи” хэмээсэн нь дээрээс доош хандаж, ихэмсэглэж буй хэрэг.

Эрдэм шинжилгээний орчуулга хийхэд эхэд үнэнч байх шаардлагатай тул тэр хэвээр буулгасан болно.

- 38 *нан.* 開府儀同三司尚書令 kāi-fū-yí-tóng,tòng-sān-sī-shàng-shū-ling,lǐng, *сол.* 개부의동삼사상서령. 삼사 –고려의 중앙 관청. 삼법사-홍문관,사헌부.사간원. 상서령-종 1 품. 룡부 (= 룡조>리, 호, 례, 병, 형, 공)를 통솔하는 관청.
- 39 *нан.* 於戲 yú,wú,yū-xì,hū, *сол.* 어희 *ийг сайшаах магтахын зүйлд “аяа!” гэж орчуулсан байдаг.* 戲 xì,hū, 戲 xì,hū *үсэг адил.* 岱 dài *ийн солонгос дуудлага нь 대 (TE). Зарим солонгос эхэд 태 (TxE) хэмээсэн нь эндүүрсэн зүйл болов уу. Энэ нь уулын нэр.*
- 40 *нан.* 汝惟 rǔ-wéi, *сол.* 여유 *ийг “чи гагцаар” гэж буулгав. Ийм хэллэг ойрхон хоёр удаа гарав. Бусад өөр хэн ч чамтай эгнэшгүй, чи ганцаар мэднэ, эзэмшинэ гэсэн санаа байна.*
- 41 *нан.* 尊 zūn, *сол.* 존 *ийг “Үзэсгэлэнтэй” хэмээсэн нь өнөөдрийн ойлголтоос нилээд ондоо. Овор дүрийн зүйлд үзвэл: 尊重 zūn-zhòng,chóng, 존중 *ийг “үзэсгэлэнтэй” (овор ихэмсэг, аашлах янзтай-5057), 俊 jùn, 준 *ийг “гоо” (овор сайхан-5054), 美 měi, 미 *ийг “сайхан” (овор маш сайн-5055), 大方 dà,dài-fāng, 대방 *ийг “ихэмсэг” (бие их царай өнгөтэй бөгөөд хүнд нягт хүмүүнийг-5056), 軒昂 xuān-yáng, 현양 *ийг “ээрэлтэй” (овор шинж өнгөтэй аашлахуй сайхныг-5058), 相貌還好 xiāng,xiàng-mào-hái,huán-hǎo,hào, 상모환호 *ийг “хунхтай” (овор шинж асар сайхан үгүй боловч, үзэхэд басхүү үзэсгэлэнтэй хүмүүнийг-5059), 麗 lì,lí, 려 *ийг “аруухантай” (хүсэлтэй сайныг-5060) гэж зэргээр нарийн ялгаа заагтай хэлэлцэж, орчуулж ирсэн байна.********
- 42 *нан.* 辰卞 Chén-biàn, *сол.* 진변. 卞 *ийн оронд 弁 biàn, 변 *ийг бичих тохиолдол буй. Гэхдээ дуудлага нь адилхан. Гуулин улсын нутгийг Гурван Ханы (三韓 Sān-hán, 삼한) нутаг гэж түүхийн сурвалжуудад нэрлэсэн нь олонтой. Энэ нь, дээр цагт тэнд Махань (馬韓 Mǎ-hán, 마한), Жиньхань (辰韓 Chén-hán, 진한), Пйөньхань (弁韓 biàn-hán, 변한) гэсэн гурван улс байсантай холбоотой. Гэсэрийн туужид гардаг Гурван Хан нь эдгээрийг хэлсэн байж магадгүй тухай зохиогчийн өгүүлэл гарсан.**
- 43 *Монгол хэлнээ “ээ-” язгууртай “ээгүй, эзгүйдүүлэх, эзгүйдэх, эзгүйрүүлэх, эзгүйрэх, эзгүйчлүүлэх, эзгүйчлэх, эзлүүлэх, эзлэгдэх, эзлэх, эзших, эзээнүүлэх, эзээнэх, эзэмдүүлэх, эзэмдэх, эзэмшигдэх, эзэмшил, эзэмших, эзэмшүүлэх, эзэн, эзэнгүй, эзэнт, эзэнтэй, эзэрхүүлэх, эзэрхэг, эзэрхэлэх, эзэрхэх” зэрэг үүр үгс байдаг. “эзших” гэсэн нь “эзэмших, эзэмдэх” гэсэн утгатай үг болно.*
- 44 *Монголын нууц товчоонд Doge* oа, Doge* fca, гэсэн үгс 22,34, 35,118,169-р зүйлд гардаг ба орчин цагийн монгол хэл, буриад зэрэг нутгийн аялгуунд “сая, саяхан” гэсэн утга бүхүй “тугаар, тугаархан” гэсэн үгс байдаг, “Тугаар”, “сая” гэдэг хоёр үг ойролцоо утгатай үгс бөгөөд харин “сая” гэсэн үгэнд “саядаа,саявтар” хэмээсэн хэлбэр байдаг атал “тугаар” гэдэгт нь тийм хэлбэр бараг хэрэглэгддэггүй байна. Мөн монгол хэлэнд “сайхи”(заримдаа “сайхь” гэж бичсэн байдаг) гэсэн нэг үг бий. Энэ нь “мөнөөх,өнөөх” гэсэн утгатайгаас гадна “саяын” гэсэн утгатай. Ийм учраас “сайхи” гэж бичих нь зүйлтэй гэсэн санал байдаг. Бидний орчуулгад “тугаарын” гэсэн үг нь “сая”(хүртээсэн, “дээр өгүүлсэн, мөнхүү” гэсэн санаа илэрхийлж байна.*
- 45 *нан.* 富 fù, *сол.* 부 *ийг “баян” гэдэг. Дээр цагт “буян ерөөлийн зүйлд” оруулан хэлэлцдэг байв. Энэ тухай дээр өгүүлснийг эргэж үзнэ үү.*
- 46 *нан.* 貴 guì,guǐ, *сол.* * *ийг “эрхим, өв тэгш” гэж орчуулдаг. Зүүлт 32-т үз-нэ үү.*
- 47 *нан.* 守 shǒu, *сол.* 수 *ийг “сахих” гэж орчуулдаг. Жишээлбэл, 守分 shǒu-fēn,fèn, 수분 *ийг “хэв сахимуй”, 守兵 shǒ-bīng, 수병 *ийг “сахих цэрэг”, 守備 shǒ-bèi, 수비 *ийг “сахигч түшмэл” гэх зэрэг болно. Энд, “саяын хүртээсэн баян, эрхимийг хамгаалж, хямгадаж яв” гэсэн утгаар оржээ.****
- 48 *нан.* 戒 iè, *сол.* 계. “Хориглох донгодохын зүйл”д үзвэл: 戒 iè, 계 *ийг “цээрлэл”, “цээрлэмүй”, 責 zé, 책 *ийг “хоригламуу” гэж орчуулж байжээ.**
- 49 *нан.* 小人之謀 xiǎo-rén-zhī-móu, *сол.* 소인지모. “Зан сэтгэлгээний зүйл”д үзвэл: 心 xīn, 심 *ийг “сэтгэл” (элдэв хэргийг мэдэх, ухахыг-5274), 良心 liáng-xīn *ийг “хувь зохиол сэтгэл” (төрөлх, хувь зохиосон, холимог үгүй сайн сэтгэл-5275), 志 zhì, 지 *ийг “зориг” (сэтгэлийн хичээх —5277), 度量 dù,duó-liáng,liàng, 도량{양} *ийг “мэдэл,билиг” (мэдэх төсөөлөх илүү, элдэвийг багтаан чадахыг-5279), 有度量 yǒu,yòu-dù,duó-liáng,liàng, 유도량{양} *ийг “оюунтай” (мэдэл бүхүйг-5280), 有度量的 yǒu,yòu-dù,duó-liáng,liàng-dè,dí,dì, 유도량{양}적 *ийг “мэдэлтэй” (мэдэл бүхүйг-5281), 公 gōng, 공 *ийг “шударга” (аливаа хэрэгт гоёч үгүйг- 5282), 濶大 kuò-dà,dài, 활대 *ийг “агууч” (санаа мэдэл агуу ихийг-5283), 自如 zì-rú, 자여 *ийг “уудамч” (сэтгэл агууг-5284), 寬宏 kuān-hóng, 관평 *ийг “агуу” (санаа талбиуг—5285), 舒裕 shū-yù, 서유 *ийг “талбиу” (сэтгэл түргэн үгүй, бие амах жаргахыг***********

- цөм-5287), 舒展 shū—zhǎn, 서전 *ийг* “дэлэгүү” (төрөлхи талбиу-5289), 鞞畧 tāo—lùè, 도략{약} *ийг* “бодол” (байлдваас дийлэх ба авбаас олох бодолгыг-5295), 謀 móu, 모 *ийг* “бодолго” (хэргийг урьд тухайд нийлүүлэн төсөхүйг-5296) *гэх мэтээр ялгаатай хэлэлцэж орчуулж зуршсан байна.*
- 50 *нан.* 大君之命 dà,dài—jūn—zhī—mìng, *сол.* 대군지명. 命 mìng, 명 *ийг* “зан” (тэнгэрийн заяасаныг—5247), 生性 shēng—xìng, 생성 *ийг* “төрөхийн” (уг аж аху огт хувилсан үгүйг.төрөхийн сайн, төрөхийн муу хэмээн хэлэлцэмүй- 5248), 稟性 lǐn,bǐn—xìng, 품성 *ийг* “төрөлхи, төрөлхитэй” (даруй төрөхийн хэмээх үгтэй адил - 5249), 天生福人 tiān—shēng—fú—rén, 천생복인 *ийг* “сүлдэт” (тэнгэрийн заяасан буян ерөөл их хүнийг сүлдэт хэмээн өргөмүй-5250), 命 mìng, 명 *ийг* “заяан” (тэнгэрийн хувь зохиосон тогтсон зүйг - 5251), 命定 mìng—dìng, 명정 *ийг* “заяасан нь, барилдалга” (хувь зохиолд тогтсоныг-5252), 稟賦 lǐn,bǐn—fù, 품부 *ийг* “хувь зохиол, ач үр” (заяа хэмээх үгтэй адил. Амьсгал хувь зохиол, зан хувь зохиол зэргийн үгэнд хэрэглэнэ-5253), 意 yì, 의 *ийг* “санаа” (сэтгэлээс гарч ирэхийг нь-5255), 想 xiǎng, 상 *ийг* “санал” (эрмэлзэн санахыг нь-5258), 思 sī,sāi, 사 *ийг* “саналга” (бодон ухахуйг нь - 5264), 尋思 xún—sī,sāi, 심사 *ийг* “эрицэмүй” (аливаа мартсан явдлыг дахин давтан санахуйг. Бас, өдөр сар удаж хадгалсан юмыг эрэн лавтайяа олох үгүйг эрицэвээс олох үгүй хэмээмүй-5265), 情 qíng 정 *ийг* “сэтгэлгээ” (зангаас гарч ирэхийг нь-5266), 想念 xiǎng—niàn, 상념{념} *ийг* “мөрөөдөмүй” (сайныг санан мартаж чадах үгүйг-5267) гэж байдгийг хойч үеийн орчуулагч мэргэдэд хэрэг болох юун хэмээн энд товч оруулав.
- 51 Монгол хүн “тэр тийм номтой, тэр тийм номгүй” хэмээн хэлэлцэх нь бий. “Ном” гэдэг үгнээ “хууль, журам, дэг ёс, мөрдөөс зохих, дагаваас зохих зүйл” гэсэн утга байна. *нан.* 朝經 zhāo,cháo—jīng,jìng, *сол.* 조경 гэснийг “Гүрний ном”, “Гүрний хууль цааз”, “Гүрэн даяар мөрдөж буй хууль” гэсэн утгаар буулгаав. Энд “Гүрэн” хэмээсэн нь “Их Хятан” гүрнийг хэлжээ. Орос хэлнээ 經 jīng,jìng, 경 *ийг* заримдаа “закон, неизменный порядок” гэж орчуулдагтай бас тохирч байна.
- 52 Монголоор “таацуулан” гэсэн нь “нийцүүлэн тааруулан, тохируулан” гэсэн утга. “тохирох, таарах, тэнхцэх” гэсэн утгатай “таацах” гэсэн үг ч бий.
- 53 Энд “хэрэг” хэмээсэн нь одоогийн ойлголтоор “ажил төрөл, ажил явдал, үйл хэрэг, үйл явдал” гэсэн утгатай. Дээр үед 大事 dà,dài—shì, 대사 *ийг* “ух хэрэг”, 要事 yào,yāo—shì *ийг* “чухал хэрэг”, 常事 cháng—shì, 상사 *ийг* “хэвийн, энгийн хэрэг”, 私事 sī—shì, 사사 *ийг* “өөрийн хэрэг” гэж ялгаж орчуулж ирснийг энд баримтлав,
- 54 Монгол хэлэнд “нэй-” язгууртай “нэй” (нэй найрал, нэй самс нэг гэрийнхэн мэт болох), “нэйглэх-нийглэх, нэйгэтгэх-нийгтгэх, нэйгтэх-нийгтэх, нэйгэчилэх-нийгчлэх, нэйгэм-нийгэм, нэйгэмлэг-нийгэмлэг, нэйгэмчлэх-нийгэмчлэх, нэйдэм-нийдэм, нэйлбэр-нийлбэр, нэйлмэл - нийлмэл, нэйлэх-нийлэх...” “зэрэг нэг үүр үгс буй. Хуучин монголоор “нэй” гэж бичдэг нь одоо нэгэнт “ний-” болсон боловч уг утга нь хэвээр болно. Энд, “нэй”, “нэйгэн” хэмээсэн нь “түгээмэл, бүгдээр, нийтэд, нийгэм” гэсэн санаа. 和同 hé,huó,huò—tóng,tòng, 화동 *ийг* “нэй(ний) найрал гэж орчуулдаг.
- 55 “Өлзий хутаг” гэдэг нь “зол жаргалан, энх жаргалан, сайныг ирүүлэх хувь” гэсэн утгатай.
- 56 *нан.* 幹 Gàn, *сол.* 간 нь, дээр гарсан 張幹 Zhāng—gàn, *сол.* 장간 гэдэг хятан хүний нэрийн товчлол байна.
- 57 *нан.* 西郊 xī—jiāo, *сол.* 서교. “Тайх тавиглах зүйл”д үзвэл: 郊 jiāo *ийг* “туйлийн тайлга” (өвлийн туйлын өдөр,тэнгэрийн их мандалд тэнгэрийг тайх, зуны туйлын өдөр газрын их мандалд газрыг тахиыхыг - 2393), 祭 jì, 제 *ийг* “тайлга” (аливаа их мандал сум хувилгаан онгодыг тахих бүгд нэр - 2388), 祀 sì, 사 *ийг* “тахил”, “тайх тахил, тайлгын тахил” (даруй “тайлга” хэмээх үгтэй адил-2389, тайх тахих бүгд нэр-2390), 祭神 jì—shén, 제신 *ийг* “таймуй” (аливаа их мандал сүм, хувилгаан онгодод тайхыг-2391), 祀神 sì—shén, 사신 *ийг* “тахимуй” (даруй “таймуй” хэмээх үгтэй адил-2392), 禘 dì, 제 *ийг* “ухэд тайх тайлга” (үүсгэсэн өвгөдөд хуланц өвгийг дашлуулж тайх-2394), 禘祭 xià—jì,, 협제 *ийг* “нийлүүлж тайх тайлга” (сүүлийн битүүний ёсоор өвгөдийн сүмийн хойт харш, дундад харшийн олон богдыг хувилгаан түшлэгт залж өмнөд харшид тайхыг - 2395), 類 lèi 류{유} *ийг* “дүрслэх тайлга” (цэрэг гарах хэрэг буй агаад, дээд тэнгэрийн хаанд тайхыг-2396), 祀 sì, 사 *ийг* “хаврын тахил” (хаврын улиралд урьд өвгийг тахих-2397), 稷 lǐn, 료{윤} *ийг* “зуны тахил” (зуны улиралд урьд өвгийг тахиыхыг-2398), 嘗 cháng, 상 *ийг* “намрын тахил” (намрын улиралд урьд өвгийг тахиыхыг-2399), 烝 zhēng, 증 *ийг* “өвлийн тахил” (өвлийн улиралд урьд өвгийг тахиыхыг-2400), 禱祭 mà—jì, 마제 *ийг* “туг тайх тахилга” (цэрэг гарах учир туг тайхыг-2401), 常雩禮 cháng—yú—lǐ, 상우례{예} *ийг* “хур гуйх тахил” (зуны тэргүүн сард тариалан амууны тул хур гуйж тэнгэрийг тахиыхыг - 2402), 言射降 yán—shè—jiàng,xiáng, 언사향{강} *ийг* “ачлах таймуй” (аливаа хариулан тайхыг - 2403), 神格 shén—gé,ge 신격 *ийг* “бууж ирмүй” (тайхад сахиулсан бууж ирэхийг-2404), 享 xiǎng,hēng,héng, 향 *ийг*

“*танирламуу*” (тахигласан юмны уурыг сахиулсан онгод хүлээн авахыг-2405), 受 shòu, 守 uǐ “*хүлээмүй*” (“танилах”ыг бас “хүлээмүй” хэмээмүй-2406), 領 líng, 령{영} uǐ “*авмуу*” (онгод танирлахуйг-2407), 福酒 fú—jiǔ, 복주 uǐ “*буянт дарс*” (ихэд тайхад дээр хүлээн авах тахигласан дарс-2408), 祚肉 zhà,zuò—ròu, 조육 uǐ “*хэшиг мах*” (ихэд тайхад дээр хүлээн авах тахигласан мах-2409), 背燈祭 bèi,bēi—dēng—jì, 배등제 uǐ “*өсүмүй*” (үдэш тайж бараад, зул унтрааж дахин нэг зэрэг гуйхыг-2410), 苟神 gǒu—shén, 구신 uǐ “*эд дарамуй*” (эд торго, морь үхрийг онгодын өмнө аваачиж үнэ хийж тахихыг-2411), 整理祭物 zhěng—lǐ—jì—wù, 정리제물 uǐ “*амусу дарамуй*” (тайх архи, дарс хөрөнгө жич будаа цайлган тос аван урьдаас базаахыг-2412) *зэргээр урьд цагийн тайх тавиглах зүйл олон янз, нэр томъёо нь өдгөө цагийн хүний ухаж ойлгоход хялбар бус, чухам юуг хэлж байгааг нь ойлгохгүй бол орчуулахад бэрхтэй зүйл их тул энд зарим нэгийг нь тайлбарын хамт оруулав.*

- 58 *нан.* 壇 tán, *сол.* 단 uǐ “*их мандал*” (тэнгэр газар наран саран, шорой тариаланг тайх маш ариун эрхэм газар-10332) *гэж орчуулав.*
- 59 *нан.* 禮 lì, *сол.* 예{례} uǐ “*ёслол*” (төр ёс тохиол янзыг тогтоож хүмүүн хичээнгүйлэн дагаж явахыг-1610). “Засагийн зүйл”д үзвэл: 政 zhèng, 정 uǐ “*засаг*” (даруй улсын хэрэг. Эзэнд бол бас засаг хэмээмүй. Сайдад бол бас хэрэг хэмээмүй -1571), 治 zhì, 치 uǐ “*засамуй*” (дэлхий дэхиний хэргийг шийтгэхийг-1572), 權 quán, 권 uǐ “*эрх*” (түшмэл шагнасан эргүү хорыг эзэрхэж явахыг-1585), 道 dào, 도 uǐ “*ёс, төр*” (хэв хэмжээ ёслол хууль-1588), 綱 gāng, 강 uǐ “*хэлхээ*” (аливаа хэргийн чухал хураангуйг-1586), 紀 jì, jǐ, 기 uǐ “*хэц*” (элдэв хэргийн зүй зохисоор тохирсныг -1587), 常 cháng, 상 uǐ “*хэв*” (сургаал соёлыг үүрд даган явахыг-1591), 例 lì, 예{례} uǐ “*хууль*” (аливаа хэргийн тул хэмжээ тогтоож дагаж явахыг нь -1592), 規矩 guī—jǔ, 꺾子 uǐ “*хууль дүрэм*” (хуулийг мөнхүү хууль дүрэм хэмээн холбож хэлэлцэмүй- 1594), 風俗 fēng—sú, 풍속 uǐ “*зан ааль, хэв хууль*” (газар орны суртал хүний сэтгэлгээ хэв болсон хууль болсныг хэв хууль хэмээн холбож хэлэлцэмүй-1595), 習俗 xí—sú, 습속 uǐ “*суртал, жам ёсон*” (өөр өөрийн хэв хуульд татагдсаныг-1596), 風氣 fēng—qì, 풍기 uǐ “*зан суртал*” (олон цөм дууриан журамлаж суртал болсныг-1597), 準則 zhǔn—zé, 칙{칙} uǐ “*хэмжээ*” (давбаас болох үгүй тогтсон ёсыг-1598), 範 fàn, 범 uǐ “*хэм*” (хэмжээний адил, зөрчөөс болох үгүй ёсыг-1599), 樣子 yàng—zǐ, zi, 양자 uǐ “*дүрэм*” (тогтсон хэмжээг -1600), 榜樣 bǎng,bàng—yàng, 방양 uǐ “*үлгэр дүрэм, дүрэм үзэмж*” (сайн явдал хэтийдээд хүмүүн хүсэн бараалхахуйг-1601), 榜樣 bǎng,bàng—yàng, 방양 uǐ “*үлгэр дүрэм, дүрэм үзэмж*” (үзэмжийг мөнхүү үлгэр дүрэм хэмээн холбон хэлэлцэмүй-1602), 法度 fǎ,fá,fà—dù, duó, 법도 uǐ “*цааз*” (хууль тогтоож хүмүүнийг зөрчүүлэх үгүйг -1603), 令 lìng,lǐng, 령{영} uǐ “*тунхаглал, зарлал*” (аливаа хэрэг учрыг олонд ухуулахыг-1606) *зэрэг олон зүйл байдгаас цаашдын орчуулгад олонтаа гарч болохыг нь энд оруулав.*
- 60 *нан.* 受冊 shòu—cè, *сол.* 수책. Зүүлт 57 -д үзнэ үү.
- 61 *нан.* 大赦 dà,dài—shè, *сол.* 대사. Өршөөл, Зарлиг олон янз байдаг тухай дээр нэгэнт өгүүлж, хэрхэн ялгаж орчуулдгийг хадаж өгсөн болно.